

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 167 (25).**

1922. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud ja Wabariigi Walitsusele tagasi antud seaduseelnõude kohta. — 3. Komisjonide täiendawad walimised. — 4. Ühispiimatalituste riiklise laenu seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Asunikkuude ehituslaenu seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 6. Seadus kaitsewäkke teenistusse wõtmise ja sellest wabastamise kohta 1923 a. — III lugemisel. Wastu wõetud. — 7. Wabariigi Walitsuse aruanne Eesti delegatsiooni tegewusest rahwasteliidu konverentsil.

Riigikogu koosolek 9. nowembril 1922 a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 81 Riigikogu liiget.
Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäri kohal sekretäär **A. Tupits.**
Walitsuse looshis: põllutöominister **B. Rostfeldt**, rahaminister **G. Westel**, siseminister **K. Einbund**, välisminister **A. Piip**, kaubandus-tööstusminister **K. Ipsberg.**

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja A. Kerem täiendamine. **rem:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Päewakorra kohta on sõna rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Ma teen ettepaneku wõtta tänasesse päewakorda esimese punktina komisjonide täiendawad walimised.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud I päewakorra-punktina wõtta komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud, sellega on päewakord kindlaks määratud.

2. Teadaandmine komisjonidesse ja Wabariigi Walitsusele tagasi antud seaduseelnõude kohta. Sõna on sekretäiril seaduseelnõude nimekirja ettekandmiseks, mis Riigikogu juhatusel poolt komisjonidesse on antud.

Sekretäär A. Tupits (loeb): Linnaseaduse eelnõu on antud omawalitsuse komisjoni; maakonnaseaduse eelnõu — omawalitsuse komisjoni; wallaseaduse eelnõu — omawalitsuse komisjoni; omawalitsuste walimisseaduse eelnõu — omawalitsuse komisjoni; seaduseelnõu tööstuse sõjawäekohustuse kohta Wabariigi Walitsusele tagasi. Seaduse-

eelnõu 1921 a. riigi wõlauskujatele summade wäljamaksmise tähtaja pikendamise kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi. Seaduseelnõu wabariigi terwishoiu korralduse kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi. Seaduseelnõu põllutöoministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatuste kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi. Seaduseelnõu põllutöoministeeriumi ametnikkude koosseisu ja palgamäärade muudatuste kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi. Põllutöoministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatuste eelnõu — Wabariigi Walitsusele tagasi.

3. Komisjonide Juhataja A. Kerem täiendawad walimised. **rem:** Kuna Riigikogu otsustas I päewakorrapunktiks wõtta komisjonide täiendawad walimised ja juhatusel tarwilik on selle küsimuse juures mõnes asjas selgusele jõuda, sellepärast, kui vastu ei waielda, siis kuulutan weerandtunniks waheaja.

Waheaeg algab kell 5.17 min.

Koosolek algab uuesti kell 5.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäri kohal sekretäär **A. Tupits.**

Juhataja A. Kerem: Riigikogu koosolek kestab edasi. Riigikogu juhatusele anti sisse järgmine ettepanek (loeb): Meie, allakirjutanud komisjonide walimise suhtes liitunud Riigikogu liikmed, teeme ettepaneku walida komisjonidesse täiendawalt järgmised Riigikogu liikmed: Koosseisu komisjoni — Ed. Kägu, üldisesse komisjoni — A. Hansen, töökaitse komisjoni — P. Keerdo, kodukorra komisjoni — A. Hansen, mäeseaduse komisjoni J. Tomp, wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seaduse komisjoni — J. Tomp. Tallinnas, 9. nowembril 1922 a. Allkirjad: E. Kägu, P. Keerdo, J. Tomp, Andrejew, A. Hansen.

Meil on waremaltki olnud sarnased pretsedendid, kus üksikud grupid ühinewad komisjonidesse walimiseks. Nüüd on selgunud, et ettepanekus nimetatud komisjonide jagajad on olnud 10 ja meie harilikku praktika järele on esinenud grupil wõimalus omi kandidaate komisjonidesse üles seada. Siis on weel komisjonidesse walimise asjus järgmine ettepanek tehtud Wene ja Balti Saksa rühma nimel haiguskinnitus seaduse erikomisjoni lahkunud rkl. Sorokin'i asemele walida rkl. Koch. Enam ettepanekuid komisjonide täiendawate walimiste kohta ei ole. Asun hääletamisele. Panen hääletamisele ettepaneku koosseisu komisjoni walida rkl. Kägu. (Hääletatakse.) Rkl. Kägu on walitud. Panen hääletamisele ettepaneku, et rkl. Hansen üldisesse komisjoni walida. (Hääletatakse.) Rkl. Hansen on walitud nähtawa enamusega üldisesse komisjoni. Palun rahu. Panen hääletamisele ettepaneku rkl. Keerdo töökaitse komisjoni walida. (Hääletatakse.) Rkl. Keerdo on nähtawa enamusega töökaitse komisjoni walitud. Järgmine on kodukorra komisjoni walimine. (Hääletatakse.) Rkl. Hansen on nähtawa enamusega kodukorra komisjoni walitud. Järgmine on mäeseaduse komisjoni täiendamine. (Hääletatakse.) Rkl. Tomp on nähtawa enamusega mäeseaduse komisjoni walitud. Järgmine on wäljaspool linnasid ja alewid asuwate kinniswarade hindamise seaduseelnõu komisjoni täiendaw walimine. (Hääletatakse.) Rkl. Tomp on nähtawa enamusega kinniswarade hindamise seaduseelnõu komisjoni walitud. Siis on esitatud haiguskinnitus seaduse erikomisjoni jaoks tagasiastunud rkl. Sorokin'i asemele walida rkl. Koch. (Hääletatakse.) Seega on rkl. Koch nähtawa enamusega haiguskinnitus seaduse komisjoni walitud.

I päewakorra-punkt on läbi. Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

4. Ühispiimatalituste riiklise toetuslaenu seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja
A. Jürman: Wa-

bariigi Walitsuse poolt on Riigikogule ette pandud ühispiimatalitustele riiklist laenu anda 15 miljoni marga suuruses. Kõsimus oli rahaasjanduse komisjonis arutusel ja komisjon, arwesse wõttes seda tähtsust, mis ühispiimatalitustel meie põllumajanduses on, ja ka seda, et üle-malnimetatud piimatalitused praegu rahalise puuduse tagajärjel õige waewaliselt töötawad, otsustas seda laenuandmist toetada. Et ühispiimatalitused ainlise puuduse all kannatawad, näitab juba see asjaolu, et enne sõda nende arw oli umbes 120, praegu on neist aga töötamas ainult pooled, kuna teised on hingusele läinud peaasjalikult kapitaali puudusel. Ei ole saadud tarwilisi remonte teha ega tarwilisi uuendusi sisse seada. Pealegi on tarwidus uute ühispiimatalituste järele praegu õige suur ja andmete põhjal, mis wiimasel ajal saadud, on teada, et sel aastal kawatsetakse umbes 30 uut piimatalitust ellu kutsuda, mis õige suuri kulusummasid nõuawad. Et 15-miljoniline summa läheks laenuandmiseks nii endistele ühispiimatalitustele, kui ka uutele asutatawatele, siis ühines rahaasjanduse komisjon Wabariigi Walitsuse ettepanekuga, et see summa tuleks nimetatud asutustele wälja anda, et wanad ühispiimatalitused ennast remonteerida wõiks ja uusi juurde asutada saaks. Muudatusi wõeti ainult § 1 ette, kus laenu wäljaandmine oli antud riigikassa hooleks. Rahaasjanduse komisjon arwas, et laenuandmine tuleks anda põllutöoministeriumi kätte sel põhjusel, et laen saaks otsekohe isikutele wälja antud ilma pankade wahetalitusest, kus selle pealt lisaprosenti wõetakse. Ehituslaenu andmine on juba niiviisi korraldatud, ja selle eeskuju järele tuleks ka laenuandmist ühispiimatalitustele korraldada. Sel teel läheks laen odawamalt tarwitajatele kätte.

Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku ühispiimatalituste riiklise toetus-laenu seadust I lugemisel wastu wõtta. (J. Tõnisson (rhw.): Kelle kaudu?) Põllutöoministeriumi kaudu, ilma igasuguse wahetalitusest.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Täiesti selle laenu andmise poolt! Tarwilik ja tähtis! Aga wäljaandmise tee on minule isiklikult väga küsitaw. Meie tahame kõiki oma ametiasutusi lihtsustada, vähemaks teha, aga nüüd loome igasse ministeeriumi oma

laenu-osakonna. Ja sel teel tahetakse kätte saada, et laenusaaja ilma igasuguste bürokraatliste raskusteta oma laenutarwet saaks rahuldada?! Loomulik tee nende rahuldamiseks oleks krediit-asutuste kaudu, need on pangad, ühistegelised krediitasutused ine. Nende kätte tuleks kõik niisugused asjad koondada. Need asutused töötawad palju odawamini, kui ükski ametiasutus. Ja need inimesed, kellel on tegemist laenusaamise pärast krediitasutustes, on palju õnnelikumad, kui need, kes sellepärast mööda ministeeriumisid peawad käima ja kõiksuguseid arusaamatusi ära kannatama. Sellepärast arwan ma, et asutustel, kes otsekohe wastawal alal töötawad, on palju kergem käesolewat asja lahendada, kui riigiametnikkudel, nii et laenuandmine tuleks anda kas wastastiku krediitasutustele, Eesti pangale ehk rahwapanga kätte. Kelle kätte neist, on ükspuhas, aga asjaajamine on sel teel palju lihtsam ja tuleb ka kindlasti odawam!

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jürman**: Härra Tõnisson'i poolt tõsteti küsimus laenuandmise korra kohta üles. Seda küsimust arutati ka rahaasjanduse komisjonis. Komisjon tahtis siin wahetalitust laenuandmise juures ära kaotada ja leidis, et see täiesti võimalik on, sest siin tuleb tegemist ainult umbes 20 laenu wäljaandmisega. Nii kui eelarwest näha wõib, läheb üks piimatallitus üle 1 miljoni maksuma, kui teda uuesti sisse seatakse, ja nii wõib sellest 15 miljonist ainult 15 ühispiimatallitust laenu saada, arwesse wõttes, et ühisused ka enda poolt kapitaali juurde panewad. Kui aga annaksime laenuandmise ühisuse wõi panga kätte, siis wõtab see tingimata wahetalituse protsenti, mis laenu kallimaks teeb. Põllutööstuste riiumil ei ole tarwis uut aparati, et laenu wälja jagada, sest põllutööstuste riiumi kaudu on praegu läinud 100.000.000 marka asunikkudele toetamiseks ja ta ei ole selleks mitte uut aparati loonud. Seda 15.000.000 wälja anda on wõrdlemisi kerge asi ja see ei koorma põllutööstuste riiumi asjaajamist sugugi. Rkl. Tõnisson'i wastuwäide on sellepärast asjata. Toetan rahaasjanduse komisjoni sennist seisukohta.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Asunikkude ehituslaenu seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Kana**:

Asunikkudele anti 1922 ja 1923 a. jaoks laenu 100.000.000 marka, millest 1922 a. eelarwes oli 50.000.000 marka. Wahepeal aga selgus, et sellest 50 miljonist ei jätkunud ja siis lubati walitsuse poolt weel juurde selle seaduse järele määratud summast 35 miljoni marka, nii et 1922 a. on enne lubatud summast 87 miljoni marka tarwitada, nii et praegusel ajal weel wabat asunikkude laenu 1923 a. jaoks oleks 13 miljoni. Sellest on aga wähe ja sellepärast on siis Wabariigi Walitsus ettepaneku teinud uut suuremat summat määrata asunikkudele laenuks jällegi 2 aasta peale: 1923 ja 1924 a. peale kokku 200 miljoni marka, millest täna wusesse eelarwesse on wõetud 135 miljoni marka, kuna teine osa siis peaks tulema 1924 a. eelarwesse.

Et asunikud omale ehitusi peawad looma ja see üks tähtis moment on maa-reformi teostamisel, siis on see päris arusaadaw, et niisugust krediiti antakse. Wõiks juttu olla, et see summa praeguse seaduse järele wast küllalt suur ei ole, aga nagu tegelik elu näitab, on võimalik, kui riigi rahzasjad seda lubawad, seda summat suurendada ja täiendada. Sellepärast siis otsustas rahaasjanduse komisjon seda seadust wastu wõtta ja pannen rahaasjanduse komisjoni nimel ette seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

J. Wain (sd.): Ma ei wõtnud sõna mitte selleks, et laenuandmise wastu waielda, küll aga tahtsin peatada pisut laenuandmise wiisi juures. Meie asunikud on juba küllalt juriidiliselt kõikuwal alusel ja asunikkude ehituslaenu saamist seotakse praegu rendilepingu kinnitamisega ja mittekinnitamisega. Selle tõttu aga, kui rendilepinguid mingisugustel põhjustel teatud kohtades üksikutele isikutele mitte ei kinnitata, ei saa need asunikud ehituslaenu. Korduwad wäga mitmes kohas nähtused, et ehituslaenu need saawad, kes ehitust algawad, ainult ehitusmaterjaali wälja on wedanud; kuna teised, kes ehituse juba kaugemale on wiinud, laenu mitte ei saa selle tõttu, et nende rendilepingud kinnitamata on. Asu-

nikud arwawad, et see kinnitamine mitte kogemata pole sündinud, waid et selle juures wahet tehakse, olgu siis kohaliku ringkonnawalitseja juures, wõi riigimaadeülema juures. Kuiwõrd see arwamine õige on, et lepingu kinnitamine on seotud ilmawaatega, seda teatakse igatahes selle asja korraldajate eneste juures paremini. Aga igatahes on põhjusi kohtadel inimestel küllalt pahameelt awaldada. Nüüd, kus suurema summa määramine käsil, juhin härra põllutööministri tähelpanu nende wäärnähtuste peale; tahaks loota, et endised wäärnähtused selle suurema summa jagamise juures enam korduma ei saa, waid et asunik, kui ta kord maa peal on ja tema tagandamiseks, kõlbmata põllumehe-na wõi muud sellesarnast, põhjust ei ole, peaks laenust osa saama, ammugi weel siis, kui tema osa ehitanud on.

Põllutööminister B. Rostfeldt: Lugupeetud rahwaesitajad! Mul on raske härra Wain'ile wastata, sest tema faktisid ette ei toonud. Siiski arwan mina, et härra Wain nii mõneski asjas eksinud on. Muuseas ütles härra Wain, et mõnele asunikule, kes ehitanud ei ole, on teine laenuosa wälja antud. See ei ole wõimalik; kui aga mõnele asunikule, kes mitte ei ehita, laen wälja antud on, siis on seal kohapeal otsekohe määruste wastu talitatud. Meil on määrused Wabariigi Walitsuse poolt wälja antud, mis ette näewad, et esimene laenupool asunikule wälja antakse, kui materjaal metsast kohapeale weetud on ja teine pool antakse siis, kui tema hoone katuse all on. Tähendab, see, kes ei ole ehitanud, ei wõi laenu saada ja kui ta saanud on, siis on siin kuritarwitusega tegemist. (W. M a a k e r (töer.): Aga Pärnu- ja Läänemaa!) Mina oleksin wäga tänulik, kui mulle faktisid ette tuuakse. Minu arwamise järele ei wõi aga maksma korra juures laenu niisugusel juhtumisel üldse wälja anda, pealegi ei talita siin mõni ringkonnawalitseja wõi riigimaadeülem oma wastutusel, waid laenu wäljaandmine on lõpulikult otsustada maakorralduse maakonnanõukogul, kus peale ministeeriumi ametnikkude weel mõned omawalitsuse asutuste esitajad osa wõtawad. Riigimaadeülemal on õigus selle nõukogu otsuse peale protesti tõsta, kui tema otsusega nõus ei ole, ja sel juhtumisel ainult tuleb küsimus ministeeriumi otsustada. On ka arusaadaw, miks sarnane laenuandmise kord maksma pandi.

Sel aastal andsime umbes 1800 laenu wälja. Kui nüüd keskpaigast, ministeeriumist, oleks kõiki neid asju otsustatud, siis oleks selleks wäga suur aparaat tarwis läinud. Sellepärast on laenuandmine nii korraldatud, et teatawate juhtnööride järele laen kohapeal antakse, maakonnanõukogu otsuse põhjal ja ainult protesti korral tuleb küsimus ministeeriumi otsustada.

Peale selle tõendab rkl. Wain, et asunikudele on raskusi tehtud laenu wäljaandmisel. Nõutakse lepingute ettenäitamist, kuid lepingute kinnitamist wiitab ministeerium sihikindlalt. See ei wasta tõele. Niisugused takistusi pole ministeerium mitte teinud. Tõesti on palju lepinguid kinnitamata. Mina ei tea nende praegust täpipealset arwu, kuid mul on meeles, et minewal kewadel oli 20.000 kõiksugu lepingut kinnitamata; ministeerium lihtsalt ei jõudnud neid kinnitada, siin olid asunikkude rendilepingud ja kõiksugused muud lepingud. Kuid see ei ole takistanud laenuandmist sõduritele ja teistele, kellel põlise pidamise õigused on. Ainult nendele, kes on maad saanud ajutiselt rendile, wõis rendilepingu mittekinnitamine takistuseks olla. Need aga, kes maad said harilikus korras, — tähendab wallanõukogu ja maakonnawalitsuse läbi, said laenu selle peale waatamata, kas nende rendilepingud wormilikult kinnitatud olid wõi mitte. Kes aga teistel põhjustel maad ajutiseks tarwitamiseks saanud, need muidugi laenu saada ei wõinud. (W. M a a k e r (töer.): Ei ole õigus.) Noh, kui õige ei ole, siis tooge faktid, olge nii lahke. Härra Wain ütleb, et ei ole õige, Teie ütlete, ei ole õige, kuid mitte ühtegi fakti ette ei tooda. Mina oleks wäga tänulik, kui eelarwe arutamisel ehk käesolewa seaduseelnõu II lugemisel need wäärnähtused ette tuuakse.

J. Wain (sd.): Härra põllutööminister arwas, et mina olen kohtade pealt saadud materjaali läbi eksitusesse wiidud. Tõepoolest peab wäga ettewaatlik olema nii iseäraliku materjaali käsitlemisega, et mitte eksitusesse sattuda; niipalju kui minul teada, oli meil kewadel kunni 17.000 asunikku oma kohtadele paigutatud ja härra põllutööminister ütles, et nendest 17.000-st kahekümnel tuhandel asunikul lepingud kinnitamata olid. Tähendab, rohkem oli lepinguid kinnitamata, kui üldse asunikka oli. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Teie ei kuulnud

hästi. Mina nimetasin ka teisi lepinguid.) Neid üksikuid juhtumisi on õige vähe, kus suuremad maatükid välja antud. Inimesed näitavad dokumenta ette, et nemad on maatüki peale pandud kui sõdurid, ristimehed... (Põllutööminister B. Rostfeldt: Mis Teie warjate, tooge nimesid siia.) Mul on ka nimed teada, nimelt Tartumaalt. (W. Maaker (töer.): Lääneja Pärnumaal on samasugune lugu.) Teistel aga, kes vähema õigustega maa peale asendatud, on rendilepingud siiski kinnitatud ja selle tõttu saavad ka ehituslaenu. Selgitatagu siis põllutööministeriumi ametnikkudele, et asjaolu, kui asunikudel rendilepingud kinnitamata, see ei tohi olla takistuseks ehituslaenu saamise juures! Härra põllutööminister ütles, et koha peal on riigimaadeülemad ja walitsejad, kes õige korra järele walwawad. Kuid põllutööministeriumile alluwad ametnikud kas ei mõista neid määrusi, mis ministeriumist välja on antud, wõi katsuwad lihtsalt asunikka haniks püüda. Asjas on igatahes sarnane segadus, millest peaks üle saama, et kellegil põhjust pahandamiseks ei wõiks olla.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on asunikkude ehituslaenu seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Seadus kaitsewäkke teenistusse wõtmise ja sellest wabastamise kohta 1923 a. — III lugemisel. Riigikaitse komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Seadus kaitsewäkke teenistusse wõtmise ja sellest wabastamise kohta 1923 aastal.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb): § 1. Nooredmehed, kes 1902 aasta wiimase nelja kuu (1. septembrist kuni 31. detsembrini 1902 a.) ja 1903 aasta esimese nelja kuu (1. jaanuarist kuni 1. maini 1903 a.) on sündinud, kutsutakse 1. märtsiks 1923 aastal sõjawäeteenistusse, mis-sugusest ajast neid ka tegelikus sõjawäeteenistuses olijateks loetakse.

Märkus. Sõjawäeteenistusse wastu wõtmise algpäewaks määratakse 1. weebbruar 1923 a., kogumispunkti ilmumise päewaks 26. weebbruar 1923 aastal.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb): § 2. Wäeteenistuse kohustuse seadustiku §§ 477, 478, 479 märgitud tähtaja „15. weebuari“ asemele määratakse 26. weebbruar 1923 a.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb): § 3. Kaitsewäelased, kel 1923 aasta jooksul kaks aastat ehk enam Eesti kaitsewäes saab ära teenitud, wabastatakse järgmise kuu esimesel päewal tegelikust wäeteenistusest ja arwatakse tagawarawäkke.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb): § 4. Peale selle lastakse 1. oktoobrist 1923 a. tagawarawäkke kõiki neid kaitsewäelasi, kes jalawäes teeniwad, kes küll kaks aastat pole ära teeninud, kuid kaks täit suwet õppusel on olnud.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb): § 5. Wabariigi Walitsusel on õigus sõjaministri ettepanekul lasta kaitsewäelasi tagawarawäkke ka enne § 3 ja 4 ettenähtud tähtpäewi.

Märkus. Sõjawäekohustuse seaduse § 28 kaotab oma makswuse.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Panen käesolewa seaduse peale kolmandat lugemist lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Käesolew seadus on nähtawa enamusega lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Wabariigi Walitsuse aruanne Eesti delegatsiooni tegevusest rahwasteliidu konwerentsil.

Wabariigi Walitsus minule ülesandeks esineda Riigikogule aruandega rahwasteliidu täiskogu kohta. Ma ei hakka mitte pikalt peatama rahwasteliidu enese ega tema tekkimisloo juures, sest seda ei ole vaja. Meie oleme juba üle aasta rahwasteliidu liikmeks ning sellest on üle kahe aasta möödas, kui meie otsuse tegime sinna sisse astuda. Tuletame meelde, et rahwasteliidu siht, nagu tema põhikirja sissejuhatuses on ära öeldud, on saawutada rahu, julgeolekut ja rahwuswahelist koostöötamist selle läbi, et 1) wõetakse kõik abinõud tarwitusele, et sõda ära hoida, 2) et rahwuswahelises läbikäimises walitseks awalikkuse põhimõte, 3) et rahwuswaheline õigus tunnistatakse selleks juhtnööriks, mida walitsused edaspidi tegevuse aluseks peawad wõtma, 4) et tehtud lepinguid tuleb täpisepealt täita. Juba sellest näeme, et rahwasteliit läheb lahu endisest rahwuswahelisest kooperatsioonist Haagi konwerentsi järele, selle läbi, et tema ei ole mitte rahwasteühing, kes soowib üles leida neid abinõusid, mis tekkinud tüliasju rahulisel teel wõiwad ära õiendada, — rahwasteliit seab enesele terve kawa ülesse, mille järele ta käib, et mitte ainult konflikte rahulisel teel lahendada, waid luua tingimisi, mis konfliktide sündimist kõrwaldaks. Sarnane on rahwasteliidu põhisiht olnud kogu see aeg. Rahwasteliit on kõigest kaks aastat töötanud, kuid tema on suutnud õige palju nimetatud sihis ära teha. Tuletame meelde kõige pealt seda tööd, mis rahwasteliit on rahwuswahelises majanduses teinud. Tuletame meelde kõige pealt neid katseid, mis rahwasteliit tegi siis, kui omal ajal tooresainete küsimus kõigil peaküsimus oli, et tooresainete jagamist korraldada. Rahwasteliit wõttis oma päewakorda ülesse probleemi, mis praegu terwes Euroopas mööduandew on — rahwuswahelise majanduselu korralduse ja rahakursi stabiliseerimise, milleks korraldati Brüsseli finanskonwerents sügisel 1920 aastal. Rahwasteliit on üles seadnud tähised, millede täitmine aitaks rahwuswahelist majanduselu tervele alusele seada. Tema näitas, et poliitika- ja finanselu, niisamuti ka majanduselu on lähedalt üksteisega seotud, et neid ei saa ükstei-

sest lahutada arwesse wõttes just seda, et majanduslised küsimused on just oluliselt need aluspõhjused, millel konfliktid tekkida wõiwad. Sellepärast on rahwasteliit kogu aja majandusliste küsimuste korraldamise peale iseäranis suurt rõhku pannud. Kui meie meelde tuletame konwerentse, mis väljaspool rahwasteliitu on olnud, nagu näituseks Genua konwerents ehk jälle Haagi konwerents, kus rahwasteliidu poolt ülesseatud põhimõtted wastu wõeti, siis wõime öelda, et need praegusel ajal rahwuswahelises elus mööduandwad. Kui ei ole mitte rahwasteliit suutnud kõiki oma sihtisid teostada, siis just osalt sellepärast, et tema elu liiga lühike olnud. Majanduselu küsimuste lahendamine pärast ilmasõda ei ole pealegi mitte kerge ja nõuab oma lahendamiseks palju aega. Rahwasteliit on asunud ka teiste küsimuste lahendamisele, nagu transpordi küsimus, mille korraldamiseks erikonwerents Barzeloonas ära peeti ja rahwasteliidu juures transpordi nõukogu töötab. Rahwasteliit on wõtnud oma hooleks rahwuswahelise terwishoiu ja on selleks otsustarbeks korraldanud terve rea rahwuswahelisi konwerentse, eriti just selleks, et Ida-Euroopas laialilagunenud haiguste edasitungimist ära hoida kogu Euroopa peale. Sellel alal on rahwasteliit töötanud suure hoole ja energiaga. Peale selle on tema oma hooleks wõtnud terve rea administratiivküsimusi, olgu see asumaade walitsemine ja korraldamine mandaatide abil, olgu need üksikud maakohad Euroopas, nagu Saari bassein, Danzig jne., ehk olgu see vähemusrahwaste küsimus, üks nendest administratiivküsimustest, mis uuemas Euroopa elus põhipanewa tähtsusega. Erilist tähepanu on rahwasteliit pannud just sõjawäeliste küsimustele.

Ma ei hakka peatama nende tööde juures, ma ei hakka nimetama seda, mis sõjariistade vähendamiseks toime on pandud. Selle üle kuuleme pikemalt pärastpoole teise aruandja käest. Ma tahan ainult seda ära tähendada, et rahwasteliidus üks peaküsimustest on just wäe vähendamine. Loomulik on, et see küsimus mitte nii lihtne ei ole. Meie teame väga hästi, et Haagi konwerents nendes küsimustes ei suutnud kuigi suurt edusammu teha, sellepärast, et üksikud suurriigid selle wastu olid. Aga praegusel ajal on rahwuswaheline seisukord muutunud, nii et siin mõndagi wõib toime saata. Just täna sain ma ühe rahwaste-

liidu tegelase lord Robert Cecil'i käest kirja, kus tema, koju tulles omale maale, wõida konstateerida, et rahwasteliidu töö selles asjas on tähtis töö, on suur tagajärjerikas töö ja ta kindlasti lootwat, et siin rahwasteliit mõndagi suudab ära teha riikide rahu ja riikide julgeoleku alalhoidmiseks. Sarnased oleks wast üldised peapõhijooned rahwasteliidu tegewuses. Ma ei hakka peatama üksikute poliitiliste küsimuste juures ehk humanitaar küsimuste juures, missugune oli näituseks sõjapõgenejate tagasitoomine, kus sajad tuhanded sõjawangid ja sõjapõgenejad Wenemaalt tagasi toodi Euroopasse. See on töö, mis ilma sarnase suure organisatsioonita tegelikult wõimatu oleks olnud. Ei hakka ma siin ka pikemalt peatama rahwasteliidu suure tööorganisatsiooni juures, sest selles asjas tuleb walitsusel, eriti Riigikogu ees, esineda aruandega pärast seda, kui töökongress möödas on. Mis aga nende küsimuste kohta ütelda, mis täiskogu juures tehtud, selle üle on lahkesti nõus olnud pikemalt kõnelema delegatsiooni tegelik juht, kindral Laidoner, kes mitte waewa ei kartnud ja enese peale selle asja juhtimise wõttis, iseäranis et just selleaastasel rahwasteliidu koosolekul peaküsimus oli desarmeerimise küsimus. Meie teame aga väga hästi, missugune autoriteet neis küsimustes Ida Euroopas kindral Laidoneril on. Ja Wabariigi Walitsus ei kahetse mitte, waid on väga tänulik, et meie oleme suutnud neis küsimustes osawõtjaks rahwasteliidu tööd saata kindral Laidoneri. Kindral Laidoner wõib seda enam detailiseeritult öelda, et temal oli algusest peale wõimalik selle töö juures olla, kuna mind alguses kodused tööd kinni hoidsid ja ma enne lõppu pidin Wabariigi Walitsuse ülesandel ära tulema, et läbirääkimisi Saksa maaga arweteõendamise ja kaubalepingu asjus sisse juhatada. Üldiselt wõime aga ütelda, et kogu meie delegatsiooni töö siht möödnud täiskogul oli luua rahwasteliitu sarnaseks organisatsiooniks, kes ka faktiliselt, mitte ainult moraalselt, suudaks rahwaste rahu alalhoidmiseks ja kooperatsiooniks märksat tööd ära teha. Peab üttelema, et rahwasteliit üldiselt on tunnustatud organisatsioon ja ainukene, kes wõimaldab riikidele tõesti nimetatud tööd korda saata. Meie siht oli weel kaasa aidata ka selleks, et rahwasteliit laieneks ja tõsiselt kõikide rahwaste ühinguks saaks. Praegu on rahwasteliidus 52 riiki, kuid seal on terve rida riikisid weel, kes

mitte rahwasteliidust osa ei wõta. Nende hulgas Ameerika-Ühisriigid, kes teatud põhimõttelisest seisukohast osa ei wõta. Aga on ka weel kaks suurt Euroopa riiki, Saksa- ja Wenemaa, kelle juurdeastumist meie terwitaksime, mitte ainult kui lihtsaid liidu liikmeid, waid rohkem, meie soowiksime, et nad alalised nõukogu liikmed oleksid. Selles sihis on ka meie delegatsioon oma tööd juhtinud rahwasteliidu läinud koosolekul. Kokku wõttes, walitsus, hinnates delegatsiooni tegewust, leiab, et see töö on olnud äärmise tähtsusega meie riigile ja et delegatsioon oma ülesandega on hiilgawalt walmis saanud. Kõike seda arwesse wõttes, on Wabariigi Walitsus delegatsioonile oma tänu awaldanud ja arwab, et tulewikus rahwasteliit ka meie kogu rahwa toetust edasi saab omama, nagu ta senni on omanud. Ta loodab kindlasti, et rahwasteliit suudab sel alal mõjuwalt ja tagajärjerikkalt töötada, milleks ta loodud, see on rahu ja kindlale saawutamiseks ja rahwuswahelise sõbraliku kooperatsiooni loomiseks.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsuse ja välisministri ülesandel on mulle kohuseks tehtud rahwasteliidu täiskogu täna wuaastastest tegewusest aru anda. Rahwasteliidu üldise lühikese arenemiskäigu kandis ette härra wälisminister, minu ülesandeks jääb ette kanda, mis sündis täna wusel rahwasteliidu täiskogu koosolekul ja missuguseid tagajärgi seal saawutati. Kõige pealt tähendaksin ma üldise mulje peale, mis rahwasteliidu täiskogu täna wune koosolek awaldas. Ma olin ka esimesel rahwasteliidu täiskogu koosolekul. Kes sel ajal ajakirjandust sellekohta jälgis, teab, et selleaegist rahwasteliidu täiskogu süüdistati selles, et ta enam wõitjate liit, kui rahwasteliit oli. Osalt oli see ka õigus, ehk küll mitte täiesti. Wõitjate riikide suur wõim tundus väga tugevasti koosolekul ja teised erapooletud riigid olid sel ajal enam wähem tahaplaanile surutud. Üldse oli terve ilm sel ajal kahes laagris, — ühed wõitjate riikide poolt, teised wõidetute poolehoidjad. Täna wune koosolek jättis hoopis teise mulje. Wõitjate riikide üliwõim oli rohkem tandsandunud ja liidust osawõtjate riikide arw suurem. Suurriikide mõju ei olnud enam nii terawalt tuntaw, üldine wool oli enam wähem ühtlasem, kui kaks aastat tagasi.

Mis puutub rahwasteliidu täiskogu tegewusse, siis alguses luban enesele ette kanda selle liidu organisatsioonide nimetused. Nagu teada, algab rahwasteliit iga aasta septembrikuu esimesel esmaspäewal oma täiskogu istungjätkusid. Seal oli 51 liiget, — härra wälisminister eksis ennest liikmete arwu nimetamisel — ja igaüks wõib saata 3 täieõiguslist esitajat. Rahwasteliidu juures on rahwasteliidu nõukogu, kellel neli alalist liiget: Prantsuse, Itaalia, Jaapani ja Briti ja oli senni neli walitawat liiget. Peale selle on rahwasteliidu alalised komisjonid, nagu administratsioon ja vähemusrahwuste küsimuse komisjon, majandusline ja rahaasjandusline komisjon, mandaatide, transiidi ja alaline nõuandew sõjariistade komisjon, terwishoiu organisatsioon, sotsiaalsete küsimuste komisjon, rahwuswaheline blokaadi komisjon ja ajutine sõjariistade vähendamise komisjon. Need komisjonid töötawad alaliselt. Peale nende ülesloetud organisatsioonide on veel tähtsad rahwasteliidu organisatsioonid, rahwasteliidu sekretariaat, rahwuswaheline tööbüroo wõi töötoimkond. Nende ülesanne on ette valmistada nõukogule ja täiskogule asju, mis seal arutamisele tulewad, peale selle walwab sekretariaat täiskogu päewakorra kokkuseadmise üle. Tänewaastases päewakorras oli üldine aruanne, rahwasteliidu põhikirja artiklite 10 ja 12 muutmise, uute riikide wastuwõtmine rahwasteliitu, esperanto ja sõjariistade vähendamine, siis liidu tehnilise organisatsiooni tegewus, humanitaar tegewus. Ma ei hakka neid kõiki ette lugema, ma teen seda siis, kui ma üksikute küsimuste juurde üle lähen.

Täiskogu koosoleku töö sai eelmise aasta kogemuste järele organiseeritud. Waliti 6 komisjoni, need olid: I komisjon — juriidilised küsimused, II komisjon — tehnilised küsimused, III komisjon — sõjariistade vähendamine ja riigikaitse kulude vähendamine, IV komisjon — rahwasteliidu büdshet, V komisjon — humanitaar küsimused ja VI komisjon — poliitilised küsimused.

Peale selle asutati rahwasteliidus weel üks iseäraline komisjon, see on — initsiatiiv komisjon. Sellesse komisjoni läksid kõik küsimused, mis üles tõusid, mis pidid täiskogu ette minema.

Esimeseks organiseerimise ülesandeks, nagu igal niisugusel suurel kogul wõi asutusel, oli juhatus walimine. Juhataja waliti tänewu peaaegu ühel hääl, sest

koos olid 46 ja 44 häält sai juhataja poolt. Waliti Tshiili walitsuse esitaja Edwards. Waliti teda sellepärast, et Lõuna-Ameerika ligi 18 riigile anda nii ütelda auestust, see oli esiteks, ja teiseks on Edwards juba minewast aastast saadik tuntud. Tema juhatas seda suurt kogu väga kindlalt ja väga hästi. Paremat juhatajat ei wõi enam soowidagi. Peale selle tulid walimisele weel komisjonide esimehed ja täiskogu abiesimehed. Kõik komisjonide esimehed ja täiskogu abiesimehed moodustawad kogu rahwasteliidu juhatuse. Sellest suurelt rääkida ei tule, ainult ühte wõib alla kriipsutada, et meie muidugi hääletasime ainult nende riikide kandidaatide poolt, kes meid on tunnustanud, kuna nende kandidaatide poolt, missugused niisuguste riikide poolt olid üles seatud, kes meid ei ole mitte tunnustanud, meie ei hääletanud ja ütlesime seda otsekohe wälja.

Esimeseks punktiks arutamise alla tuli ka seal juba wäljaarenenud kodukorra järele rahwasteliidu nõukogu tegewuse kritiseerimine. Minewal aastal tekitas nõukogu tegewuse kritiseerimine väga terawa kriitika, tänewu aastal oli see palju rahulikun, osalt just sellepärast, et tänewu aasta jooksul oli nõukogu nii mõnedki niisugused küsimused lahendanud, millede lahendamine mitte nii kerge ei olnud. Kõik riigid kriipsutasid seda alla, et ootamata on siiski rahwasteliit oma nooruse ja nõrkuse peale waatamata jõudnud ära otsustada nii mõnedki tähtsad küsimused, nagu mandaatide jagamine endiste Saksa ja Türgi koloniide peale. Siis Ülem-Sileesia küsimus, mida mõned arwasid, et seda kuidagi lahendada ei saa, on lahendatud. Kõik, kes selle küsimusega tuttawad on, tunnistawad seda, et see küsimus on väga rahuloldawalt lahendatud. Ühes sellega nende üldiste küsimuste juures kriipsutati ühte alla, ja kõikide kõnedest paistis wälja, et rahwasteliidul wõib olla edu ainult siis, kui kõik riigid talle kõigest jõust kaasa aitawad ja tööle täit usaldust pakuwad. Ja peab tunnistama, et need riigid, kes seal esitatud, nende delegaadid, et nad igatepidi rahwasteliidu prestiihi ja jõudu kaswata ja tõsta katsusid. Tema tööle pole absoluut mingisugust takistust tehtud. Ei ole seal mingisugust opositsiooni ilmsiks tulnud.

Kui meie läheme nüüd üksikute küsimuste juurde üle, siis on nemad juba lühidalt, resolutsioonide näol wäljajagatud

aruandes Eesti keelde tõlgitud ja Riigikogu liigetele kätte jagatud. Aga need on ainult resolutsioonid. Need on nõnda ütelda, need lõpusõnad nende küsimuste kohta. Ma pean wabandama, et kõiki küsimusi täielikult selgitada ei ole mitte ühe lühikese kõne ajal võimalik, sest et küsimused on iseenesest väga pikad. Rahwasteliidu koosolekutel olid ette valmistatud terwed raamatud materjaalidena iga küsimuse kohta: näituseks oli sõjariistade vähendamise küsimuse kohta mitu suurt raamatut. Nõnda et minu aruanne saab lühikene olema ja, teiseks, saan ma peatama ainult nende küsimuste juures, mis meid rohkem huwitawad. Täheandan aga weel siin juures, et wäljajagatud aruandes on ainult resolutsioonid, ja kui keegi Riigikogu liigetest soovib mõne küsimusega pikemalt tutwuneda, siis on ka Eesti keelde ümber tõlgitud mõned tähtsamad kõned põnewate päewaküsimuste juures, nagu lord Cecili kõne wäewähendamise küsimuse ja professor Barthelemy kõne 10. ja 18. artiklite kohta jne. Need Eesti keelde ümbertõlgitud kõned on saada riigikantseleis.

Pea tähendama, et meil ei ole sennijani ilmunud eribroshüürinagi rahwasteliidu põhikirja. Tema on ilmunud ainult ühes ajakirjas, see on „Sõduris“.

Üks tähtsamatest punktidest, mis täna waaastase täiskogu koosolekul arutu-sele tuli, on rahwasteliidu põhikirja artikkel 10. muutmine. Art. 10 on põhjapanew artikkel, mis rahwasteliidu liikmeid kohustab kõigi riikide, kes on rahwasteliidu liikmed, iseseiswust ja suweräniteeti kaitsma wastastikusel alusel.

Meie delegatsioonil oli Wabariigi Walitsuse poolt ülesanne kindlasti seda artiklit kaitsta. Ja seal ei olnud mitte meie üksi, waid peaaegu kõik selsamal arwamisel. Kaks aastat tagasi tehti ettepanek seda artiklit muuta, sest tema olewat liiga resoluutne. Toonitati ka seda, et teda ei saadawat täita, sest olla wõimatu ühest ilmajaost teise sõjawäge wedada mõne riigi kaitseks. Samuti toonitati, et selle artikli pärast ei tulla Ameerika-Ühisriigid rahwasteliitu. Nüüd olid aga seisukohad natukene muutunud, opositsiooni selle artikli wastu ei olnud. Küll olid aga niisugused deklaratsioonid mõnede Aasia riikide poolt, et kui see artikkel rahwasteliidu põhikirjast wälja jäetakse, et siis kaotab rahwasteliit ülepea oma mõtte ja et siis need riigid on sunnitud rahwasteliidust wälja astuma.

Siin peab tunnistama, et tuli wäike arusaamatus: sel ajal, kui meie seal olime, saime meie mõned Eesti ajakirjad ja leidsime, et meie ajakirjandus on selle artikli wastu. Peab tähendama, et seal rahwasteliidus on organiseeritud nii, et sinna kogutakse terwe ilma ajakirjandus, tehakse sellest presse arwamised ja tõlgitakse need Prantsuse ja Inglis keelde. Õnneks nüüd, et seda Eesti lehe artiklit keegi sinna kätte ei toimetanud, ehk küll teised artiklid Eesti lehtedest said pärast ära trükitud. Nõnda, et muidu oleks meie seisukord kaunis naljakas olnud. Meile oligi täiesti arusaamata, kuidas niisugune arwamine tekkis, sest meie teada on rahwasteliidu artikkel 10 wastu ainult need riigid, kes peawad otsima rewanshi, kes on nüüd rõhutud ja kes loewad, et nende piirid mitte õiged ei ole ja kes tahawad neid suuremaks teha. Niisugused riigid loomulikult on selle artikkel 10 wastu. Ma ei usu aga, et Eestil selle wastu mingisugust põhjust oleks. Meie peame katsuma seda, mis meil on, käes hoida ja mingisugusest imperialistlisest poliitikast ja Eesti territooriumi suurendamisest ei wõi meil juttugi olla.

See artikkel 10 on nurgakiwi, mille peal seisab terwe rahwasteliidu wastastikune garantii. Selle artikli wastu tuuakse niisugune wäide ette, et see artikkel nii ütelda aktsepteerib wõi kinnitab praegu olemasolewat korda ja ei saa mitte ütelda, et see õige oleks, kuna paljud rahwad on weel teiste ikke all, neil ei ole mingisugust iseseiswust ja isegi terwed kontinendid on niisuguses seisukorras.

Aga selle wastu tuuakse teine wäide, et on wõimalus ka niisuguseid küsimusi lahendada rahulikul teel, aga mitte otskohese rahwuswahelise sõja läbi. Meie delegatsioonile jäi mulje, et selle artikli arutamine saab weel kaua edasi lükatud, et see artikkel peab sisse jääma. Toonitati seal weel seda, et Ameerika-Ühisriigid ei ole sisse astunud rahwasteliitu. Selle artikli kaitsja Prantsuse professor Barthelemy ei esinenud küll mitte Prantsuse riigi nimel, ta toonitas, et Ameerika-Ühisriikidel on nõukogus asukoht walmis ja temale on rahwasteliit walmis ohwerdama mitte ainult wasika, waid terwe härja. Ameerika-Ühisriigid enne ei tule, kui see neile kasulik ei ole. Nõnda siis wõeti 10. artikli kohta seisukoht, mis meile täiesti wastuwõetaw on.

§ 18 nõuab, et rahwasteliidu liikmed peawad kõik lepingud seal deponeerima ja awaldama rahwasteliidule. See paragrahw on sihitud peajasjalikult saladiploomaatia wastu. Iseäralist kaitsjat temal tarwis ei olnud, sest keegi ei olnud selle wastu, oli ainult üks wõi paar kõnet selle wastu, aga suurem osa wõi enamus oli selle poolt, et see artikkel peab jääma. Toonitati, et on lepingud, mille deponeerimine tähtis ei ole. Meie minewal aastal ratifitseerisime ka ühe lepingu mingisuguse palkide parwetamise üle, ratifitseerisime teda juba suwel, kui see parwetamine oli otsa lõppenud. Kui meie nüüd peaks deponeerima selle lepingu rahwasteliitu, suurt häda see kellegile ei tee: meie peame teda kas Prantsuse wõi Inglis keelde ümber tõlkima ja see kõik mingisugust iseäralist raskust lepingu awaldamiseks ei tee. Küll aga, kui see printsiip on maksew, nõndanimetatud saladiploomaatia oleks siis wõimetu.

Mina wõtan küsimused selles järjekorras, nagu need resolutsioonid trükitud aruandes ette on pandud, ja teiseks on ta juriidiline küsimus, mis esimeses komisjonis arutamise all oli.

Järgmine niisugune küsimus oli nõukogu liigete arwu suurendamine. Tehti ettepanek, et mittealaliste liigete arwu saaks 4 pealt suurendatud 6 peale. Iseenesest näib esimesel silmapilgul, et see oleks väga hea, kui oleks neid seal rohkem, seda rohkem oleks wäikseid riikisid seal sees. Nõnda, et see printsiip oleks seal väga meeldiw. Selle wastu toodi aga ette teine printsiip, et kui nõukogu väga suureks muutub, siis kaotab täiskogu oma mõju. Aga ikkagi toetatakse peajasjalikult täiskogu peale; nõukogu on ikkagi alluorganisatsioon, allu asutus, aga see pea, see tähtsam asutus, on täiskogu, aga mitte nõukogu; siiski arwati nõukogu liikmete arwu suurendada. Nii siis sai ikkagi see tendents, et nõukogu liikmete arwu suurendada, wastu wõetud. Sellega on ühtlasi ka ette nähtud, et kahel Euroopa suurriigil, kes praegu küll weel rahwasteliidu liikmed ei ole, aga kellest loodetakse, et nad tulewikus rahwasteliitu astuwad, et neil oleks juba kohad, alalised kohad, nõukogus walmis: need on nimelt Saksamaa ja Wenemaa. Arusaadaw, et kui need suurriigid liikmeks astuwad, siis nende esitajad lähewad nõukogusse ja siis oleks ka nõukogu liikmete arw, nii alaliste kui ka mittealaliste ühesuurune. Kuid teiselt poolt kriipsutati alla, et nii-

sugust suurendamist tulewikus mitte enam ette ei wõi wõtta. Peapõhjuseks on, nagu ma tähendasin, see asjaolu, et alalise suurendamise korral wõib täiskogu oma mõju kaotada, ometigi peab ta aga kõige wõimsam asutus olema.

Siis oli weel esimeses komisjonis rahwasteliidu kulude jaotus arutusel. Rahwasteliit on iseenesest suur organisatsioon ja kallis organisatsioon. Tema täna waaastane eelarwe on 25.600.000 Schweitsi franki. Sellest on $\frac{1}{4}$, üle kaheksa miljoni frangi, tööbüroo ja tema organisatsioonide kulused, ja umbes 16 miljoni läheb rahwasteliidu sekretariaat, täiskogu, rahwuswaheline kohus ja teised alalised organisatsioonid maksma. See summa on wõrdlemisi muidugi suur, aga alati, kui seal selle summa suuruse peale tähendati, toodi ühte ette, nimelt, et kui teie ühe päewa sõdite, siis katate kõik selle summa, mis rahwuswaheline organisatsioon teil maksma tuleb. Aga sellest ma räägin pärastpoole, praegu on ees küsimus kulude jaotamisest.

Rahwasteliidu põhikirja järele pidid kulud saama jaotatud niinimetatud „posti bareemi“ — Eesti keelde tõlgitud „möödupuu“ — järele. Seal on seitse jagamise järku ette nähtud. Seda seitsejärgulist möödupuud ei loeta mitte kohaseks, sest tema nõuab wäikeriikidelt väga palju ja suurriikide käest wõrdlemisi wähe. Juba üleminewal aastal tõsteti see küsimus üles ja tänawu oli ta otsekohe päewakorras. Nüüd wõeti jagamiseks teine alus, eraüksused, nii et iga riigi maksud jaotatakse ära üksuste peale. Ma toon mõned näitused: minewaaastased kulud Eestil on postiüksuste järele 121.000 franki, uue jagamiswiisi järele aga ainult 66.000 franki; suurriikidel, näituseks Briti kuningriigil, on minewaaastased kulud postiüksuste järele 1.000.000 franki, uue jaotuse järele 2.105.000 franki. Selle uue jaotuswiisi wäljatöötamiseks oli iseäraline komisjon walitud, sest selle ülesande lahendamine oli väga suurte raskustega ühenduses. Kõige suurematel riikidel, kes kõige rohkem maksawad, näituseks Briti riigil, loetakse 95 üksust, Austraalia — 26 üksust, Tsheho-Slowaakia — 36 üksust, Prantsusmaa — 78 üksust, kõigewäiksemad riigid — 1 üksus. Eesti maksab selle uue bareemi järele 3 üksust.

Üksustesse jagamisel on üheks suureks raskuseks see asjaolu, et siin ei saa mitte

aluseks võtta üksi riigi suurust, ka mitte rahvaarvu, vaid peab silmas pidama ka riigi majanduslist seisukorda, valuuta hinda ja ka neid tagajärgi, mis sõda on toonud. Näituseks on meil just sõja laastamise tagajärjel 2 üksust maha tõmmatud, nii et Eesti 5 üksuse asemel maksab 3 üksust, aga samasuur riik rahvaarvu poolest, Uus-Meremaa, maksab 10 üksust, sellepärast, et see on üks kõigejõukam riik ilmas. Peab aga tähendama, et see bareem ei ole veel lõpulik ja tuleb veel kord tulewal aastal läbi kaaluda ja läbi katsuda enne lõpulikku maksmapanemist. Eestil tuleb maksta selle bareemi järele, kui seal veel põhikirja muutmise ratifitseeritud saab, tulewal aastal 85 tuhat kuldfranki.

Mis nüüd puutub rahvasteliidu tehnilistesse organisatsioonidesse, siis oli tehniliste organisatsioonide tööde jaoks erikomisjon loodud, nimelt teine komisjon. Seal oli arutamisel iseäranis rahanduslised ja majanduslised küsimused, siis transiidi küsimused, terwishoiu ja sotsiaal küsimused. Mis puutub rahanduslistesse ja majanduslistesse küsimustesse, siis pean tähendama, et meie ei saanud kõikidest komisjonidest osa võtta, sest neid komisjone oli kuus ja meid oli neli, alguses koguni kolm. Meie võtsime muidugi peajasjalikult nendest komisjonidest osa, kus küsimusi arutati, mis meile tähtsamad olid.

Soovitati kõikides riikides tarvitu-sele võtta rahaasjanduses neid põhimõtteid, mis juba vastu võetud Brüsseli konverentsil meie Asutawa Kogu ajal, mille kohta omal ajal juba aru anti, ühtlasi toonitati, et need küsimused ja põhimõtted Genua konverentsil heaks kiidetud on ja rahvasteliidu täiskogu omalt poolt kriipsutas veel kord alla, et nendes maades, kus need põhimõtted maksma pandud, võrdlemisi head tagajärjed on saavutatud, kuna nendes maades, kus nad maksma pandud ei ole, rahandus halvemal järjel on. Siis soovitas rahvasteliidu täiskogu veel tolli wormaliteetide ühtlustamist. Pandi selle peale suurt rõhku, missuguste raskustega praegu tolli wormaliteetid seotud on; esiteks on selle organisatsiooni ülespidamine väga kulukas asi ja teiseks takistab see rahvuswahelist läbikäimist. Rahvasteliit asudes internatsionaalsel alusel, tahab rahwaid ühendada, iseenesest mõista, asus tema eelpooltähendatud seisukohale. Ehk tolli

wormaliteetid küll natukene kergemaks läinud, teewad nad siiski praegugi veel palju takistusi, ja seda kriipsutas rahvasteliidu täiskogu alla ja pani ette neid wormaliteete nii palju kui võimalik vähendada. Siis kriipsutati veel alla, et need resolutsioonid, mis on vastu võetud transiidi asjus Barzeloonas ja pärast Genuas, saaks ratifitseeritud. Peab tähendama, et paljud riigid, nende seas ka Eesti, waatawad nende resolutsioonide peale pealiskaudselt ja ei ratifitseerinud neid õigel ajal. Ka meil on mõned veel ratifitseerimata. Siin pean tähendama, et rkl. Martna omal ajal arwas, meie ei olla õigel ajal Washingtoni konventsiooni ratifitseerinud. Genfi tules oli minu esimene küsimus, kas kõik riigid on seda ratifitseerinud, kuid minule wastati, et meie olime esimesed ja wist ka ainukesed. See härra, kes mulle seda ütles, eksis küll, sest peale meid on veel mõned teised riigid teda ka ratifitseerinud, kuid meie olime esimesed, kes seda tegid; mõned ratifitseerisid, nii ütelda, tingimistega, kuna meie ratifitseerisime täielikult. Mis puutub resolutsioonidesse, mis rahvuswahelistel konverentsidel on vastu võetud ja ratifitseerimata jäetud, siis nende kohta kriipsutas rahvasteliidu täiskogu alla, need tulewad ratifitseerida ja teostada. Rahvasteliidu terwishoiu organisatsioonide üheks suuremaks küsimuseks oli oopiumiga kauplemise küsimus. Sellest räägin veel pärast. Ka sellel alal kriipsutati kõige rohkem alla seda, et need rahvuswahelised reeglid, mis on vastu võetud kusagil konverentsil, tulewad mitte ainult vastu võtta, vaid ka tegelikult maksma panna. Üks asi, mis tänawuaasta selgelt nähtawale tuli, oli see, et taudide vastu võitlemist ei peeta mitte üksi iga riigi isiklikuks asjaks, vaid sellest võitlusest ja sellest tekkinud kuludest on huwitatud ja peawad osa võtma kõik riigid ja rahwad ühiselt. Wenemaa piiririigid on sellel alal kõige rohkem ära teinud.

Siis on rahvasteliidul veel üks iseäraline komisjon nõndanimetatud intellektuaal koostöötamise komisjon. Sinna on walitud kõikide riikide poolt suuremad teadusmehed, kes on teaduslikul alal kõige rohkem tagajärgi saavutanud. Seal on 10 või 15 liiget, nende hulgas professor Bergson, professor Curil ja teised. Selle komisjoni kohta ollakse arwamisel, et tema võib väga palju rahu kindlustamiseks või stabiliseerimiseks ja rahwaste rahvuswaheliseks ühinemiseks

ära teha, nimelt bibliograafia alal, ülikoolide vahelise koostöötamisega jne. Täiskogu aktsepteeris täiesti selle komisjoni tööd ja soovitas omalt poolt, et kõik riigid sellele võimalikult kaasa aitaksid ja oma alamate hulgast üleilmselt tuntud teadusmehi sinna esitajateks saadaksid.

Nüüd lähen mina ühe kõige suurema komisjoni töö juurde, see on sõjariistade vähendamise komisjoni juurde. Riigi kaitsemise probleem on iseenesest juba üks kõige raskematest ja suurematest ja ei või ütelda, et sellel alal kaugele oleks jõutud. Kunni viimase ajani on sõjariistade valmistamise ja riigikaitse kulude alalist kasvamist näha olnud. Ehk küll rahwasteliidu põhikirja § 8 otsekohe riigikaitse kulude vähendamist nõuab, siiski on alguses väga vähe lootust, et rahwasteliit seda suurt probleemi osaltki lahendada jõuaks. Kui tänawu aastal kokku tuldi, oli igalühel niisugune mulje ja tundmus, et ees on selle raske probleemi lahendamine, mis wast naeruwääriliselt lõppeda võiks. Aga siiski peab ütleva, et tänawune koosolek suuremaid tagajärgi andis kui ette kujutada võidi. Tuli ilmsiks, et kõik riigid selles küsimuses üksmeelselt töötavad. Ei saa ütelda, et seda probleemi rahwasteliit ühekorraga oleks suutnud lahendada. Siin ei oleks aidanud üksikute riikide poolthääletamine, waid on tarwilik, et ka kõikide riikide walitsused tõsiselt selles küsimuses aitaksid kaasa töötada. Selleks on praegu rahwusvahelises elus kõige parem pind. Suure sõja wäsimus annab ennast igalpool tunda, kõik on selle suure sõja katastroofi läbi elanud ja üldiselt pind loodud nende koleduste edaspidiseks kõrwaldamiseks. Esimesel täiskogu koosolekul waliti 2 komisjoni, üks iseäraline segakomisjon ja teine alaline nõuandew komisjon sõjawäe ekspertidest. Segakomisjoni poolt on juba täide saadetud terve rida eeltöid, kogutud suur statistika materjal ja on katsutud wälja töötada metoode, kuidas seda probleemi lahendada. Peab ütleva, et kahe aasta jooksul on suur töö ära tehtud. Siis on wälja töötatud iseäralised resolutsioonid, tuntud lord Cecili resolutsioonid wastastikuse garantii kohta. On ju selge, et ükski riik ei julge oma sõjajõudusid vähendada, kui temal kindlustust ei ole teiste poolt oma olemasolu kaitseks. Just sellel alal jõuti tänawusel täiskogu koosolekul minu isikliku arwamise järele kõige kaugemale

ja tunnistati wastastikuse üldise garantii põhimõte õigeaks. Peab küll alla kriipsutama, et Balti piiririikide kohta tuli wäikene lõhe meie naabrite skandinaawlaste poolt, aga sellegipärast wõeti üldine põhimõte ühel häälel wastu. Õhkkond selle küsimuse arutamisel oli elektriseeritud, sest siin ei tähendanud resolutsiooni wastuwõtmine häälteenamusega mitte midagi, waid pidi täielik kokkulepe tulema suurriikide eneste poolt. Lord Robert Cecili põhimõte, ehk küll natukene muudetud kujul, sai siiski wastu wõetud ja mina loen need resolutsioonid ette. Esimene resolutsioon käib wastastikuse garantii kohta ja on järgmine: „Ükski sõjariistade vähendamise plaan, põhikirja artikkel 8. mõttes, ei või täielikult sihile wiia, kui see ei ole üldine.“ Kui see kokkulepe ei ole üldine, siis pole tal mingisugust tähtsust, sest kui üks hakkab sõjawägesid vähendada, teine aga selle wastu suurendama, siis võib arwata, et ka esimehe teisele aasta pärast järele teeb.

2. „Praeguse ilmlise seisukorra juures ei või suur hulk walitsusi tõsise wäewähendamise wastutust oma peale wõtta muidu, kui selle wastu pole saadud nende maade julgeoleku küllaldast kindlustust.“

3. „Niisugust kindlustust võib pakuda sellekohane kaitseleping, mis kõikidele maadele kättesaadaw ja kõiki pooli kohustaks ette kindlaksmääratud plaani järele, otsekohest abi andma sel juhtumisel, kui kellegile nende kallale saab tungitud, ainult, et attakeeritud riigile abipakkumise kohustus saaks piiratud põhimõtteliselt ühes ja sellesamas ilmajaos asuwate riikide kohta. Kui juhtumistel, kui mõni maa ajaloolistel, geograafilistel või teistel põhjustel asub iseäralises kardetawas seisukohas, siis peawad eelseiswaga plaani teostamiseks eriabinõud tarwitusele wõetud saama.“

Siin on nüüd see põhimõte wastu wõetud, et ühest ilmajaost teise ei ole mitte võimalik abi anda. See käib kõige pealt Põhja-Ameerika Ühisriikide kohta. Pean ütleva, et Inglismaa esitaja selle kohta tähendas, et nemad sel juhtumisel kõige halwemas seisukorras on, sest et nemad peawad peaaegu igasse ilmajakku oma sõjawäe saatma, kuid ütles siiski, et tema aktsepteerib seda ja see oli siis ka, nii ütelda, pöördepunkt. Selle resolutsiooni lõpp on täiesti meie maa kohta loodud, sest selles on öeldud, et kui riigid on niisuguses seisukohas, et neile ker-

gesti wõib kallale tungitud saada, siis peawad selle jaoks ka iseäralised garantiid olema.

Neljas resolutsioon on järgmine: „Üldine sõjariistade vähendamine, kui eel-seiswate resolutsioonide eesmärk ja kindlustuse leping, kui teostamise abinõu, nõuawad mõlemad selle lepingu esimese tingimusena wäewähendamiseks esialgset nõusolemist. See wäewähendamine wõib sündida, kas üldise lepingu näol, mis oleks kõige soowitawam, wõi jälle erilepingute näol, mis määratud laienemiseks ja jääks ltgipäasetawaks kõigile maadele.

Esimesel juhtumisel toob leping enesega üldise wäewähendamise kaasa.

Teisel juhtumisel peab wäewähendamine wastama nendele kindlustustele, mis leping enesest pakub.“

Siin peab tähendama, et selle resolutsiooni arutamise alal oli kaks woolu. Üks wool kriipsutab alla, et peab olema üldine leping, see näitas suuremale hulgale wastuwõetaw olewat, kuid oli ka riike, kes toonitasid, et wõib lubada ka nõndanimetatud regionaalseid lepinguid. Pean tunnistama, et meie naabrid, Skandinaawia riigid, olid iseäralises seisukohas. On ju teada, et nemad on praegu geograafiliselt niiwõrd heas seisukohas, et teiste abi ei tarwita ega pruugi ka ise teistele abi anda, waid et nemad wõiwad oma wahel lepinguid teha sõjawäe vähendamise suhtes, kui ka wastastikust garantiid anda. Meil oli alguses kohe see mulje, niisamuti ka teistel meie delegatsiooni liigetel, kuid meie ei julgenud seda süüdistust Skandinaawia wastu nii otsekohe wälja ütelda. Pärast kinnitas aga Rootsi peaminister Branting seda täiesti. Raske on neid selles ka süüdistada, sest meie oleme rootslastele nii mõneski asjas taktistuseks ja paljude arwamiste järele isegi majanduslise raske seisukorra põhjuseks, sest neil oleks wäga kerge Wenemaaga otsekohesest ühenduses olla, kui meid wahemaal poleks. Seal juures on nad aga seda ära unustanud, et neil tuleks wast Torneo juures rohkem sõjawäge pidada, kui Soomemaad poleks. Niisamasugune seisukord oleks ka Baltimere ranna ja Stockholmi kaitse küsimuses.

Iseäralised resolutsioonid said aktsepteeritud dr. Lange ettepanekul. Dr. Lange on üks parematest teadusmeestest sel alal, kes oma elus on wäga palju wäewähendamise küsimusega tegemist tei-

nud ja sellepärast oli raske teistel tema ettepanekute wastu waielda. Wiimaks wõeti nad ka wastu, ehk nad küll mõnele, ja meile nende keskel, soowitawad ei olnud. Seal ei saadud waadata üksikute liuwide peale, waid sai aktsepteeritud üldiselt, ja sellepärast sai wastu wõetud niisugune resolutsioon: „Täiskogu, ühiselt kinnitades, et põhikirja artikkel 8 ettenähtud wäewähendamine ei wõi tuua ilma-rahku jaoks kõiki tagajärgi teisiti, kui see ei ole üldine, peab tarwilikuks alla kriipsutada tähtsust, mis wõib olla igal wäewähendamise poole püüdwal regionaalsel kokkuleppel, mis wõimaluse korral isegi üldise wäewähendamise jaoks kindlaksmääratud piiridest kaugemale wõib ulatada.“ Noh, selle wastu nüüd keegi ei saa waielda, et mõned riigid oma wahel kokku lepiwad ja wägesid rohkem vähendawad, kui üldises lepingus ette nähtud. Mis puutub nüüd selle resolutsiooni tähtsusesse, siis peab tähendama, et see on alles wastuwõetud põhimõte, mille alal tuleb töötada ja mida kõik riigid aktsepteeriwad, kes praegu liidu liikmed on. Tehti ülesandeks ajutisele segakommisjonile wälja töötada sellekohane lepingu kawa. See kawa tuleb tulewasele koosolekul arutamisele. Aga ka nüüd ei wõi ütelda, et need resolutsioonid õhus ripuwad, sest juba § 10 garanteerib seda seisukohta, ja peale selle paragrahwi aktsepteerimist on wäikeriikidel ikkagi kindlus, et nad mitte ükski pole rahwasteperes, et nad sealt mitte ei kao. Wäga piltlikult toonitas wäikeriikide kaitse tähtsust Prantsuse esitaja. Tema ütles, et waadake, alguses oli wäike Preisi riik, tulid Sadowaja, Shleeswig-Holstein ja neile järgnes Seedan. Kui meie wäikeriikide olemasolu ei garanteeri, siis saawad üksikud suurriigid jällegi wõimu oma kätte, mis Euroopa üldrahule hädaohtlikuks wõib saada. Ma algasin wastastikuse garantiilepinguga. See ei olnud aga ainuke wastuwõetud otsus, ega ainuke küsimus, mis arutusel oli. Wõeti wastu kõik kolmanda komisjoni otsused. Tähtsam küsimus oli sõjariistade ja sõjajõudude vähendamise küsimus. Siin esines üllatawa ettepanekuga Prantsusmaa. Ta tegi ettepaneku vähendada sõjawäe peale minewaid kulusid 1913 a. kulude suuruseni. Ettepanek oli üllataw selle pärast, et just Prantsusmaa senni ajani sõjawäe suurendamise eest eriti hoolt oli kannud, nii et tema sõjawäe kulud pea 100% suuremad olid 1913 a. omadest. Üldse loeti Prantsusmaa ettepanekut esimeseks reaal-

seks sammuks sõjariistade vähendamise alal. Sõjajõudude vähendamisel võib kahest seisukohast välja minna: üks on otsekohene sõjavägede vähendamine ja teine sõjaväe kulude vähendamine eelarwes. Mõlematel aladel peab püüdma vähendamist läbi viia. Rahwal on raske suuri maksusid sõjaväe heaks kanda ja tähtis on siin kulusid vähendada hakata. Täiskogu otsustas, et nõukogu teeks ettepaneku kõikidele riikidele, et nemad kohustaks oma sõjaväe kulusid mitte enam suurendama. Siit jääks uued riigid välja, sest neil ei ole selleks baasist. Selle peale vastasid 26 riiki, nende seas kõik suurriigid. Eesti ei ole küll wastanud, on aga oma sõjaväe kulusid faktiliselt vähendanud, 1921 a. võrreldes 1922 aastaga 12½% võrra. Miks ta wastanud pole, ei ole minul teada.

Järgmine küsimus oli maa- ja mereväe vähendamise küsimus, mis iseenesest kõige raskem tegelikult läbi viia. Sõjaväe kulude vähendamist eelarwes võib kontroleerida, aga vägede arvu vähendamisel kontrolli pidada on raske. Kes sel ajal, kui see küsimus rahwasteliidu täiskogus arutusel oli, ajakirjandust jälgis, teab et lord Esher ettepaneku tegi maawäes maksuma panna arvu üksusena 30.000. See arv aga ei ütle midagi ära, sest 30.000 hästiwarustatud ja hästiõpetatud sõjameest võiwad palju kardetawamad olla, kui 60.000 halvasti õpetatud sõdurit. See ettepanek ei saanud aktsepteeritud, ehk ta küll segakomisjonis arutusele tuli. Segakomisjonile tehti ülesandeks tulewaks aastaks välja töötada meetodid sõjaväe arvu vähendamiseks, ühtlasi ka vähendamise kontroleerimiseks abinõusid leida.

Tähtsamatest küsimustest oli veel sõjariistadega kauplemise küsimus. See oli eriti raske sellepärast, et sõjariistade walmistamist kontroleerida ei saa, sest Ameerika-Ühisriigid ei kuulu rahwasteliidu liikmete hulka ja järjelikult ei saa sõjariistade väljawedu Ameerikast kontroleerida. Täiskogu tunnustas tarwileks Ameerika-Ühisriikide walitsuselt küsida, mis oleks temal ette tuua Saint-Germaini konventsiooni määruste wastu. Peab tähendada, et Ameerika tegelikult väga elawalt rahwasteliidu tööst osa wõtab, ehk ta wormilikult küll rahwasteliidu liikmete hulka ei kuulu. Genfis oli Ameerika delegatsioon kõige suurem ja nagu öeldud, töötawad nad tegelikult väga elawalt kaasa.

Mis nüüd wõrdlemisi suurt ärewust sõjariistade küsimuse arutamisel tekitas, oli kihwtiste gaaside küsimus. Ehk nende wastu küll wastuabinõud leitud, on nende mõju siiski väga häwitaw. Toonitati, et tehnikas olla sarnased kihwtised gaasid üles leitud, mida suurel hulgal pommidesse võib mahutada ja kergesti edasi kanda. Kui nüüd aeroplaanil 10 kunni 20 pommi kaasa wõtta, võib nendega ju terve linna häwitada. Sellepärast ka need, kes eriti nende sõjakoleduste wastu wõitlewad, loewad seda küsimust äärmiselt kõige raskemaks küsimuseks. Kuidas sellest üle saada? On, näituseks, samme tehtud selles küsimuses, kus riigid nii ütelda piirawad oma tegewust kihwtiste gaasidega ja weeluste paatide tarwitamises — see on Washingtoni konverents. Rahwasteliidu täiskogu tegi ettepaneku kõikidele riikidele, kes mitte ei ole alla kirjutanud Washingtoni konverentsi konventsioonile, et nad seda teeksid. Muidugi peame ka meie seda tegema. Sellest seisukohast võib näha, et kõik suuremad riigid on juba selle otsusega nõus, ja on lootus, et ka kõik wäikesed riigid seda aktsepteeriwad.

Suuremaks küsimuseks sõjariistade vähendamise küsimuses on merewäe vähendamine. Meile iseäranis on see küsimus, nii ütelda, üks kõige raskem, sest meie strateegiline seisukoht on sarnane, et meil ei ole maa wõi Peipsi poolt sarnast hädaohtu karta, kui meile peaks mere poolt kallale tungitama. Meie pealinn on lahtisel mere kaldal, ei ole mitte kaugel sügawas lahe sees, teda võib otsekohe merelt pommitada, nõnda et selles mõttes on merewäe vähendamise küsimus meile wist üheks kõige tähtsamaks ja hädaohtlikumaks küsimuseks. Sel ajal sai ka wõrdlemisi suur edusamm tehtud. Inglise ettepanekul wõeti wastu otsus, et tulewa aasta märtsi- wõi aprillikuus tuleb kokku kutsuda konverents, kuhu saawad kutsutud kõik rahwasteliidu liikmed ja mitteliikmed, kõik Washingtoni konverentsil allakirjutajad ja mitteallakirjutajad, sinna saawad ka kutsutud Wene- maa ja Saksamaa, ühesõnaga, kutsutakse kokku kõik ilmariigid. Konverentsil saaks tehtud ühine otsus merejõudude piiramiseks wõi vähendamiseks. Mina isiklikult loen konverentsi kokkukutsumist iseäranis suure tähtsusega sündmuseks, iseäranis meile, sest see on esimene konverents, kus meie oma suure naabriga, Wene- maa, erapooletul rahwuswahelisel

pinnal selle üle rääkima ja selle üle kõnelema saame ja wast ehk ka kokku lepidagi saame. Igatahes loodetakse, et Wenemaa sellest osa wõtab, sest sennijani ei ole Wenemaa ennast ühestki rahwuwahelisest konwerentsist ära ütelnud. Mind isiklikult huwitab see küsimus väga. Mina rääkisin selle üle mitu korda inglasega, kuidas nemad arwawad, kas wene lased tulewad konwerentsile wõi mitte. Inglased arwasid, et nemad saawad kindlasti tulema. See konwerents saab wist kokku kutsutud Genfis. Oli küll rääkimist ka selle üle, et tuleks wast ehk ka Ameerikasse sõita konwerentsile. Ehk küll sinnasõit liiga kallis oleks, tuleks meil siiski ka sinna sõita. Kui konwerents Genfis saab olema, siis on see ju muidugi palju kergem. Olgu kuidas on, kuid meie peame sellest konwerentsist igal tingimisel osa wõtma.

Lõpuresolutsiooni wastuwõtmisel tehti Prantsuse esitajate poolt ettepanek, et enne kui tegelikult desarmeerimist ette wõtta, oleks tarwis moraalset desarmeerimist läbi wiia, see tähendab, et kõik maad seda tõesti aktsepteeriks, et nemad täiesti endid lahti ütlewad igasugustest rewanshi ja imperialistlistest nõuetest. Ühes sellega aga toonitati, et õige raske on seda enne läbi wiia, kui ei ole mingisugust paranemist rahaasjanduses, ühe sõnaga, kui ei ole rahwuwahelised wõlad korraldatud ja laastatud maad üles ehitatud. Omal ajal, kui inglased ettepaneku tegid heakstegemismaksu korraldamist rahwasteliidu hooleks anda, olid prantslased täiesti selle wastu. Nüüd aga on ses asjas suur pööre tulnud — prantslased ise on ettepaneku teinud, et need küsimused saaksid üle wiidud rahwasteliidu kätte, sest siis on muidugi ka Saksamaal rohkem huwi liitu astumiseks. Arusaadaw on, et praegusel ajal Saksamaa mitte ei taha rahwasteliitu tulla, sellepärast, et see on maa, kes on alla surutud, kes otsib rewanshi, kes tahab oma endist seisukohta tagasi wõita ja sellepärast ei wõiks tema mitte seda praegust status quo'd nii kergelt aktsepteerida. Ka nüüd juba oli seal väga palju Saksa ajakirjanikka, kellelt kokku puutudes wõis kuulda, et Saksamaal läheb suuremaks wool, kes tahaks, et Saksamaa rahwasteliidu liikmeks astuks. Need olid sakslased, kes seda toonitasid. Ükski sakslane ei ütelnud, kas nad astuwad sisse wõi ei astu. Inglismaa teeb sellel alal väga palju tööd, ettevalmistusi, et Saksamaa tulewaks aastaks

rahwasteliiduga ühte wõiks liituda. Selle desarmeerimise töö tagajärjesid kokku wõttes, peab tähendama, et need ei ole ju weel mitte üks reaalleping, ehk küll põhikirja § 10 on juba olemas, mis osalt väga suurelt garanteerib riikide suweräniteedi olemasolemist. Iga wäikene riik wõib praegu ütelda, et tema ei ole mitte üksinda rahwasteperes, et tema on juba rahwastepere liige ja huwitatud tema olemasolemisest ja kohustused oma peale wõtnud teda kaitsta. Aga seda ei loeta, nagu ma tähendasin, weel selleks, mis peab olema, see on reaallepinguks. Pean tunnistama, et seal ka üks Inglise esitaja ütles, et asi peab niikaugele minema, et kui sõda lahti puhkeb, siis peab iga riik teadma, mis tal teha tuleb. Ainult siis, kui niisugune seisukord loodud on, on wõimalus kõige kergemini sõja tekkimist ära hoida. Ühes sellega peab konstateerima, et tema just alla kriipsutas seda, et kõik need 48 riiki, mis tänawu faktiliselt osa wõtsid, absoluut ühemeelselt töötasid selleks, et riigikaitse kulusid vähendada ja katsuwad selleks kaasa töötada, et rahu jälle jalale saaks seatud. Sellest on näha, et kõigil rahwastel on tahtmine rahu elada. Selle wastu wõib ju ütelda, et, waata, rahwasteliit on praegu koos ja räägib palju rahust, kuna just selsamal ajal Balkani peal weel sõda käimas on, kus wiimane tragöödia oli, et Kreeka sõjawäed taganesid. Ka sellele ütelsele on oma wastus, nimelt, et Balkani sõda on suure ilmasõja tagajärg, mis sennijani weel ei ole likwideeritud, mis siiski warsti likwideeritud saab ja jällegi selletõttu, et need, kes sellest Dardanellide küsimusest kõige rohkem huwitatud on, kohe ütlewad: Anname need küsimused rahwasteliidu kätte. Selleks tehti ka tööd, et seda sõda lõpetada. Niisugused ettepanekud tõstsid kõige rohkem jällegi rahwasteliidu autoriteeti.

Üle minnes nüüd järgmiste tööde peale, see on, eelarwe ja rahwasteliidu kulude küsimuse peale, pean ütleva, et ma lühidalt juba tähendasin, et terwe see rahwasteliidu kulu on üle 25 miljoni Schweitsi franki, ja et see on väga suur summa, ja seda on raske maksta jne. Aga alati sellele on üks wastus, kui teie ühe päewa sõdite, siis on kõik tasa. Ei maksa unustada, et meie wäikesel Eestil olid sõjaajal wäljaminekud riigikassas kunni 10 miljoni päewas: Need olid otsekohesed wäljaminekud riigikassast, aga sõjatagajärgi ja neid kahjusid ei ole weel wälja

arwatud. Need summad on igatahes suuremad, kui need, mis sõjaajal otsekohe rahana välja maksti. Kui meie riigikaitse kulu mõne protsendi võrra jõuame vähendada, see annab tagajärgi kümned miljonid, aga kui meie võime neid 10% vähendada, see annab tagajärgi sadasid miljonid, nii et tagajärjed nendest koostöötamise kuludest palju, palju suuremad on. Nagu ma tähendasin, tehti palju tööd selleks, et meie kulused õiglaselt ära jagada. Sellest on meile ka, nii ütelda, rahuldaw resultaat osaks saanud. Et meie kulud 121.000 franki suured olid, see on tõsi. Nüüd on neid vähendatud. Peab ütleva, et seal eelarve arutamine on niisamasugune, kui meie eelarve arutamine. Seal tõusewad niisamasugused küsimused ülesse, kui meilgi: ei ole õige asjaajamist ja et rahwasteliidu sekretariaat kipub kangesti suureks minema. Ma rääkisin seal ühe härraga, kes on seal kontroll komisjoni liige; see ütles, et ka tööbüroo on liig suureks läinud. Kui eelarve kaitsjaks on osaw wastuwaidleja, siis wiib see alati oma nõudmised läbi. Nii juhtus näituseks härra Albert Thomas'ga, kes tööbüroo bühshetti kaitses. Tema on üks kõige parem oraator ja muidugi tema bühshetist ei saanud midagi maha võtta, sest tema tappis oma wastased ära, kui nad waidlema hakkasid, aga siiski katsuti niipalju kui võimalik kärpida. Seal tuli imelik nähtus ilmsiks, et väikesed riigid need olid, kes palju lahkema käega ja palju ohtramalt raha jagasid, kui suurriigid. Suurriigid olid palju kokkuhoidlikumad. Teiseks kõige lahkemad olid lubama krediitid need riigid, kes oma maksusid weel ära ei olnud maksnud. Seal on ka niisuguseid riikisid, kes on kaks aastat wõlga ja nendel 50.000 franki vähem wõi rohkem, on igatahes ükskõik. No igatahes kokkuhoidlikkuse süsteemi katsuti seal niipalju kui võimalik läbi wiia. Igalpool leitakse, ja ka seal toonitati, et asjaajamine korralik ei olla ja tänawu aasta töötati välja rahaasjanduse seaduse reeglid, kuidas seal talitada jne. Sellekohane seadus sai vastu wõetud. Sel aastal aga, nagu ma tähendasin, tekkisid eelarve arutamise puhul just need samad küsimused seal suures kogus, nagu siingi meie eelarve arutamise juures üles kerkisid.

Juhataja A. Kerem: Kuna kõneleja on palunud waheaega määrata, et puhata wõiks, siis kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 7.25 min.

Peale waheaega algab koosolek kell 7.40 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Laidoner (põl.): Üle minnes wiienda komisjoni tööde peale, wõib nendest nii tähendada, et on ainult mõned küsimused, mis meid otsekohe puudutawad, on näituseks esperanto küsimus. Esperanto küsimuses olid väga lahkuminewad arwamised. Ühed arwasid, et on tarwis teda sunduslikuks keeleks koolidesse, et on võimalik teda arendada jne. Teised aga kriipsutasid alla, et sellest mingisugust kasu ei ole, et see on keel, millel ei ole seljatagust, millel ei ole rahwust. Toonitati, et ei ole mingisugust mõtet seda keelt sunduslikuks teha, et väikestel rahwastel on nii kui nii palju keeli koolides ja kui üks keel weel juurde wõtta, siis oleks see väga raske. Igatahes olid selles küsimuses arwamised väga lahkuminewad, nii et üldisele otsusele sugugi ei tuldud ja küsimus jäi lahtiseks. Wõeti ainult väikene soowiawaldus vastu ja muud mitte midagi.

Siis weel üks suurem küsimus, see on oopiumi konwentsioon ja kohustus. Meie oleme omalt poolt oopiumi konwentsiooni wõi lepingu juba ratifitseerinud. Aga nüüd on vastu wõetud otsus, et riigid, kes on oopiumi konwentsiooni ratifitseerinud, et need peawad maksma panema reeglid, et nendest maadest, kes seda mitte ei ole ratifitseerinud, et nendest maadest oopiumi sisse ei weetaks. Oopiumi küsimus on maailmas väga suur küsimus, ehk ta meil küll õige väikene on. See küsimus on palju suurem, kui piirituse küsimus meil, sest et neid, kes piiritust tarwitawad, neid on ainult mõnedkümmend miljonid, ehk ka sada miljoni, aga kes oopiumi tarwitawad, on mitmedsajad miljonid, nõnda et on palju rohkem inimesi, kes oopiumi kihwituse all kannatawad.

Siis oli wiendas komisjonis arutusel sõjapõgenejate küsimus. Kreeka sõjapõgenejatele määrati krediiti, siis weel tehti ettepanek kõikidele riikidele ohwerdada selle jaoks ja mõnedki riigid andsid selle tarwis summasid. Siis oli Wene sõjapõgenejate küsimus. Selle küsimuse juures tuli üks väikene konflikt. Nansen

organisatsiooni juhatajale tehti etteheiteid ühe väga kompetentse härra poolt, see on härra Ador, praegune rahvuswahelise punaseristi esimees, et ta on saatnud Wenemaale niisuguseid sõjapõgenejaid, kelle kohta Wenemaa poolt oli garantii antud, kuid pärastpoole on aga neid maha lastud. Ta toonitas seda, et wõiks Wenemaale saata ainult neid sõjapõgenejaid, kelledel täiesti kindel garantii on. Ta toonitas weel seda, et kusagil wäljamaal räägitakse sõjapõgenejale, et tema süü on ära unustatud ja ta saab Wenemaale wastu wõetud jne. Sõjapõgenejad on wõrdlemisi rasketes seisukordades, nad lähewad kerge meelega tagasi, pärast wõetakse nad ikka kinni ja lastakse maha. Ja seda wabandatakse ainult sellega, et riik ei tunnista oma lepinguid: ta ütleb, et ei puutu neid, et nad on täiesti puutumatud, aga on tõesti wõrdlemisi suur arw, kes on kannatanud sellel alal.

Edasi naistegakauplemise küsimused, mis meid väga ei puudutanud ja siis naiste wäljawedu ja haaremites pidamine jne. Meisse see ei puutunud, ja teiseks ei olnud ka aega sellega kuigi palju tegemist teha. Härra Anderkopp oli küll selle komisjoni liige, aga mina pidin teda alaliselt ära kütsuma teiste komisjonide tööle ja ta pidi nii sellest komisjonist ära olema. Nii tuli ette, et meil tihti selles komisjonis esitajat ei olnudki. Siis, mis puutub sellesse oopiumi küsimusse, on ta siiski ka meile, nii ütelda, väikeseks eesmärgiks, sest mina olen kindlas arwamises, et meie piirituse küsimus igatahes rahvuswahelisel nõupidamisel arutusele tuleb ja seal saawad maksma pandud küll need samad reeglid, mis nüüd oopiumi kohta maksma on pandud. Üheks suuremaks ja kindlamaks aluseks, et oopiumi küsimust reguleerida, wõeti wastu resolutsioon: kui on riigil sarnane produktsioon, siis peab riik ise garanteerima, et mitte üleproduktsiooni ei oleks, et rohkem ei walmistataks, kui tarwitatakse. Ma ütlen, et see, mis oopiumi kohta wastu wõetud, mõne aja pärast tuleb ka piirituse kohta esile, nii et selle peale minu arusaamise järele Eesti riik ja walitsus peab walmis olema.

Siis weel üks raske küsimus, mis rahwasteliidus alguses nii suur ei olnud, kuid mis pärast suureks muutus, oli vähemusrahwuste küsimus. Nagu teada, wõtab rahwasteliidu põhikiri ka vähemusrahwaid igas riigis oma kaitse alla. Küsimus enne päewakorras ei olnud, aga rahwas-

teliidu nõukogu tegewust kritiseerides ja selle üle rääkides, Norra esitaja dr. Nansen tähendas seal meie ja Läti kohta mõndagi natuke haawawalt, mille põhjuseks oli see, et ta ei olnud mitte hästi informeeritud meie kohta, ja et ta oli informeeritud meie Balti sakslaste esitajate poolt, kes teda ei olnud mitte nii informeerinud, nagu see tarwilik oleks olnud. Tema tõstis selle küsimuse üles ja nii läks see küsimus ikka suuremaks ja suuremaks; meile oli see iseenesest väga hea, et ta nii seal üles tuli. Nagu teate, on uute riikide loomise juures selles asjas kaks moodustamise wiisi. Esimene oleks sarnane, nagu Tshehi-Slowaaki, Poola ja ka Rumeenia moodustamine. Nemat on ennast kohustanud nende riigi asutamise ajal, et nemad panewad maksma vähemusrahwuste kohta lepingu, ja see on maksmas 1878 a. saadik ka Serbias lord Salisbury nõudmise peale. Teine moodus on, et rahwasteliitu wõeti wastu üks uus riik, nimelt Soome, kelle käest mitte ei nõutud, et ta peab sellekohase lepingu alla kirjutama, waid arwati, et Soomes on see küsimus juba põhiseaduses ära määratud. Kui meie saime wastu wõetud rahwasteliitu minewal aastal, on antud meie wälisministri poolt allakirjutatud kohustus selle kohta, et meie hakkame läbi rääkima rahwasteliidu nõukoguga. Läbirääkimised keetsid hulk aega ja härra Pusta oli seal meie esitaja. Ta on sellepärast 3—4 korda Genfis käinud nõukogu koosolekul, aga ikka on sellest küsimusest mööda mindud ja just peajasjalikult sellepärast, et wilmase nõukogu aruandja wõi reportöör haige oli ja see asi nii ikka wenis ja wenis. Nüüd aga dr. Nansen tõstis selle küsimuse üles ja ütles, tema kahetseb, et Eesti ja Läti terve kahe aasta kestel ei ole sennijani mitte täitnud oma kohustusi rahwasteliidu wastu. Natukene oli meile wõõrastaw see asi, kuid teiseks, andis see põhjust, et see küsimus sai täies ulatuses üles wõetud. Ühes sellega tegi Lõuna-Aafrika esitaja professor Murray ettepaneku, misugune resolutsioon vähemusrahwuste kohta oli ka awaldatud meie ajalehtedes. Läti esitaja tegi ettepaneku, et saaks wälja töötatud üldine vähemusrahwaste leping, sest Läti ei taha mitte mingisugust erilepingut alla kirjutada; kui aga tehakse üks üldine leping, siis on see kohustaw kõikidele riikidele, ja nemad siis heameelega kirjutawad sellele alla. Meie toetasime seda seisukohta täiesti. Härra Pusta pidas selles asjas ka ühe kõne. Peab

tähendama, kui keegi väikese riigi esitaja räägib, siis kuulatakse seda niisuguse huwitusega, et kärbse lendamistki kuulda võib ja kuulatakse palju suurema huwiga, kui neid kõnelejaid, kes tihti kõnelewad. Läti esitaja dr. Walters pidas sel puhul kaunis ägeda ja pika kõne. Dr. Walters ise on väga suure temperamendiga mees ja sellega wiis ta selle küsimuse weel laiemale alusele, kui ta oli. Mida rohkem selle üle räägiti, seda kasulikum oli see meile, sest sellega sai seisukord selgitatud. Peab ju ütleva, et mõnedki suurriikide esitajad vähemusrahwaste küsimust väga wähe tunnawad. On ju rahwasteliidu nõukogu aruandja selles küsimuses Brasiilia suursaadik härra de Gama, kes ise ka wist Eesti ja Läti olusid wähe tunneb. Rahwasteliidus selgitati siis küsimust põhjalikult ja isegi meie põhiseadus sai läbi arutatud.

Teiseks on praegu ilmas seisukord niisugune, et ei ole ühtegi riiki, kellel ei oleks vähemusrahwaste küsimust. Omal ajal rääkisid belglased, et nemad on riik ilma vähemusrahwusteta, aga nüüd tuleb wälja, et Belgia on riik, kus vähemusrahwas walitseb, sest walloonisid on wähem, kui flamandisid, flamandid tahawad oma ülikooli, aga ei saa mitte. Samuti on ka teistel riikidel oma raskused sel alal: Prantsusmaal on Elsas-Lothringenis, Itaalias — Lõuna-Tiroolis jne. Sellepärast oleks wist kaunis raske üldist lepingut maksma panna, ehk küll lätlased selle küsimuse üles tõstsid ja Läti esitaja härra dr. Walters, väga suure temperamendiga isik, ägedalt asjast kõneles, nii et terwe kogu, nagu sipelgapesa, liikuma hakkas selle küsimuse juures. Ühed toonitasid, et meie peame alla kirjutama sellele lepingule, teised aga tõendasid, et see on iga riigi sisemine asi, mis põhiseadusega korraldada tuleb. Need on kaks waadet ja mõlemad on õiged. Wõtame näituseks Eesti riigi. Meil on vähemusrahwaste liikmeid mõnedkümmend tuhanded, kuna aga meie oma rahwusest sajadtuhanded inimesed Wenemaale on jäänud, ja jääwad sinna ka tulewikus. Kui Wenemaa tulewikus loodetawasti ikkagi rahwasteliidu liikmeks astub, siis võib temale ka ettepanekuga esineda vähemusrahwaste asjus. Kui aga wastawat lepingut ei ole, ei wõi niisugusest ettepanekust juttugi olla. Nii on see küsimus täiesti kahe otsaga. Meie seisukoht oli see, et meie ei saa ikkagi vähemusrahwaste õiguste wastu olla,

peame neid aktsepteerima ja meie põhiseadus on sel alal, kui mitte kõige liberaalsem, siis üks liberaalsematest.

Siis tulid Murray resolutsioonid — paljud on neid ehk lugenud, need on kahekülgsed: kohustawad riikisid ja ka vähemusrahwusi. Meie ajakirjandus on neid väga laialt käsitanud, kuid ma loen neist siiski mõned ette.

„1) Wähemusrahwaste kaitse.

Täiskogu kiidab heaks kuuenda komisjoni aruande vähemusrahwaste kaitse küsimuse kohta ja wõtab, järeldades, järgmised resolutsioonid wastu:

1. Kuigi on tarwilik, et nõukogule jääks tema täieline õigus tegutseda vähemusrahwaste lepingute tõsiste rikkumiste puhul otsekoheiselt, tunnistab täiskogu, et harilikudel kordadel kõige parem abinõu rahwasteliidul on seista walitsustega awalikus ja heatahtlises ühenduses, et alal hoida head wahekorda lepingule allakirjutanud mitmesuguste walitsuste wahel ja nende vähemusrahwaste isikute wahel, kas tõu, usu wõi keele järele, ning kes nende walitsuste suweräniteedi all asuwad. Selleks toonitab täiskogu, et nõukogu võib hoida oma teenistuses suuremat arwu sekretariaadi personaalist.

2. Mõtete lahkumineku puhul asjast huwitatud walitsuse ja mõne rahwasteliidu nõukogu liikmeks olewa riigi wahel, kas vähemusrahwaste lepingute määruste õigusliste wõi faktiliste küsimuste kohta, soowitab täiskogu nõukogu liigetele, kasuta aja wiitmata pöördä otsuse saamiseks, vähemusrahwaste lepingute põhjal, alalise rahwuswahelise kohtu poole, olles teadmisel, et teisi põhikirjas ettenähtud lepitusteid võib alati tarwitada.

3. Tundes täiesti, et vähemusrahwaste põhiõigused peawad igasuguse surwe wastu kaitset leidma rahwasteliidu ees, rõhutab täiskogu kohustust, mis jääb tõu, usu ja keele järele vähemusrahwaste hulka kuuluwate isikute kohta maksma — ühes töötada lojaalse kodanikuna selle rahwaga, kelle hulka nad praegu kuuluwad.“

Nagu näete, need resolutsioonid on ühtewiisi kohustawad ühele kui ka teisele poolele. Ühtlasi toonitati aga weel seda, — ma ei mäleta, kas tegi seda Inglise esitaja, kus praegu imelikul kombel väike-rahwaste küsimus kõige wähem teraw on, sest dominioid ajawad ise oma asju, nad wõiwad uhkustada, et lirimaa on ise-

seiswaks saanud jne., nii et Inglismaa rahwuswaheliselt kõige paremas seisukorras on — ja nemad toonitasid, et kui need suured kohustused panna maksma wähe-musrahwuste asjus, noortele riikidele, siis see asja nii terawaks wõib ajada, et see noortele wäikeriikidele hädaohtlikuks wõib saada, nende iseseiswuse mõttes. Sellepärast ei wõi siin mitte nii järsult talitada ja selles mõttes said ka need resolutsioonid wastu wõetud. Mis puutub meie küsimusesse, siis sai see igakülgset walgustatud ja, nagu ma ütlesin, sai meie põhiseaduski läbi loetud, mida muidu keegi lugema poleks hakanud, nii et nõukogu liikmed on selles küsimuses täiesti informeeritud. Leping allakirjutamine jäi aga lahtiseks, tulewiku küsimuseks. Rahwasteliidu nõukogu ja meie esitajate wahel. Minu isiklikul arwamisel wõiks meil ainult seda alla kirjutada, mis meile wastuwõetaw on. Aga meie ei wõi ju mingisugusele lepingule, mis nüüd Poola wõi Serbia tarwis on wälja töötatud, alla kirjutada, sest seal walitsewad hoopis teistsugused olud. Aga seda alla kirjutada, mis meile wastuwõetaw on, see ei oleks minu arwates mitte halb meetod selle asja lahendamiseks. Mina ja härra Anderkopp olime küll sellel arwamisel, aga Wabariigi Walitsuse poolt olid juba need juhtnõõrid antud lepingut mitte alla kirjutada ja meie delegatsiooni liige, kes just selles asjas tegew oli, härra Pusta, wiis selle niipalju läbi, kui wõimalik.

Selle asja juures peab aga ühte toonitama, et igal niisugusel asjal oma seljatagune wõi telgitagune on. Peab ütleva, et meie Balti sakslased on nüüd selles asjas iseäralise tee walinud. Nende Balti sakslaste mitte offitsiaalseteks esitajaks oli seal parun Heyking, endine Wene konsul Londonis, kellel selle tõttu wõrdlemisi suured sidemed. Isiklikult mina selle härraga tuttaw ei ole. Tema laotas seal laiali üht broshüüri meie maareformi kohta. Minule ta seda ei saatnud, aga teistele oli ta kätte saadetud, näituseks inglastele ingliskeeles, ja ühe inglase käest saingi mina selle broshüüri. Selles broshüüris on nüüd tendents, kus taheti wähe-musrahwaste küsimust säduda maaseaduse ja tasuga. Mina tean, et rahwasteliit neid kahte küsimust ei seo ja tasuküsimust ei ole seal keegi arutanud. Niisugune Balti sakste tegewuswiis, on intriigide kord ja see igatahes seda tasuandmise küsimust ei lahenda, waid tema lükkab ka neid, kes

selle poolehoidjad on, sellest asjast kauge-male ja toob tasu asemel ainult kahju.

Siis oli seal Balti sakslaste poolt weel härra Ammende, „Revaler Bote“ kaastööline. Tema waated selles asjas, wähe-malt deklareeris tema seda erakokkusaamistel, olid wäga liberaalsed. Parun Heykingi waated käiwad nüüd igatahes palju rohkem kokku Balti saksluse waatega selles asjas.

Mina ei taha siin kedagi süüdistada, sest see on ju täiesti loomulik, et inimene, kelle warandus on ära läinud, tahab selle eest tasu saada. Seda ei saa kellegile pahaks panna. Aga see tee, see meetod, mis on walitud, katsuda nii ütelda kaudsel teel mõjuda, see tagajärgi ei anna. Esiteks tema ajab meie inimesi, kes tahaksid seda tasuküsimust jaatawalt otsustada, selle wastu, ja teiseks, ei too see ka wähe-musrahwa küsimusele kasu.

Mina lugesin tarwilikuks seda ette tuua ja siin juures pikemalt peatada, sest see küsimus on meie ajakirjanduses wäga palju lärmi löönud ja saab ka edasi nii olema.

Nii oli siis see suur küsimus, millest siin wäga palju sel ajal räägiti ja mille kohta waidlused ajalehtedes weel praegu lõppenud ei ole.

Nüüd mis teistesse poliitilistesse katusustesse puutub, siis olid seal arutusel Ida Galiitsia, Armeenia, Leedu, Poola ja Gruusia küsimused.

Peab tähendama, et rahwasteliidu tõttu on seisukord niisugune, et ükski küsimus ei lähe muidu mööda, kui et ta seal üles wõetud saab. Wõib olla, ei saa teda kohe otsustada, nagu praegu Gruusia küsimust, sest see on raske küsimus, kus juures tahetakse ühest küljest Wenemaad rahwuswahelisesse elusse tõmmata ja teisest küljest ei taheta juba ennem tema wastu astuda. Ma ütlen, see on raske küsimus, aga ikka ja ikka uuesti tõstetakse üles. Ida-Galiitsia asi oli ka wiimasel ajal soiku jäänud, aga kohe jälle tõstis üks Lõuna-Aafrika wõi Kanaada esitaja küsimuse ülesse, et kuidas sellega on, kas see küsimus on lõpetatud. Samuti tõsteti seal ülesse Armeenia küsimus, mis iseenesest üks wäga õnnetu küsimus on. Ikka soowitakse Armeeniale, nagu siin on tõlgitud: „Asutada armeenlaste rahwusline asupaik“. Peale Versailles rahulepingut räägiti palju Armeenia riigist, president Wilson pidi piirid ära määrama, kuid sellest ei tulnud midagi

wälja ja praeguse resolutsiooniga soowitatakse luua Armeeniale rahvusline asupaik. Siis oli weel Ungari wastuwõtmine rahwasteliitu, seal räägiti natuke, — ma ei mäleta hästi, kas Tsheli wõi Serbia esitaja, — et ungarlased surwet awaldawad vähemusrahwuste peale, nimelt tshehi-slowaakide, serblaste ja rumeenlaste peale, kuid wastuwõtmine oli ühe häälega.

Ma pean siin wabandama härra wälisministri ees, et nüüd on rahwasteliidus 52 riiki, Ungari kaasa arwatud.

Siis oli weel üks suurem saawutus täna-waastasel täiskogu koosolekul, nõnda-nimetatud lepitusprotseduuri wõi komisjoni, kuidas see siin tõlgitud on, loomine. On wälja töötatud rahwuswahelise kohtu juristide poolt sarnase komisjoni põhikiri, kes wäiksemaid tülküsimusi lahendaks, sest rahwuswahelise kohtu ette kuuluwad ainult tülid lepingute põhjal jne. Asutati siis sarnane lepituskomisjon, kus mõlemad pooled — riigid igaüks oma esitaja walib oma riigi alamatest ja weel kolmanda riigi alama, nii et otsekohe poolte — riikide poolt neli esitajat komisjoni walitakse. Need neli tulewad kokku ja waliwad weel ühe liikme kolmandast riigist juhatajaks. Nõnda oleks selles komisjonis kaks huwitatud riikide esitajat ja kolm liiget wäljaspoolt. Komisjon wõib kõiksugu ekspertisid juurde kutsuda. Sel teel tulewad lahendada kõiksugu piiri küsimused ja otsused on kohustawad ja wõib ka nii otsustada, sest komisjonis on oma riigi esitaja, kuid enamus on wäljaspoolt esitajatel. Siin on terwed reeglid wälja töötatud, mis 9 paragrahwisse mahutatud. On ette nähtud komisjoni walimise ja asjaajamise kord, otsustamiseks on kuuekuuline tähtaeg ette nähtud, sest muidu wõiks komisjon ühte küsimust alalõpmata närida ja weni-tada. Siin on weel ette nähtud komisjoni kulud jne. Selles küsimuses igatahes näewad rahwuswahelised juristid komisjoni loomises suurt edusammu. Komisjoni otsustada on kõik wäikesed piiritülid jne., mis riikide wahel alalõpmata on. Meil on näituseks Lätimaaga tülid kõiksugu kõrtside ja talude kohta. Siis on meil tülid Soomega „Wäinämöise“ asjas, kuid kahjuks on siin riik seotud, mis rahwasteliidu liige ei ole. Sarnased on küsimused, mis kõige kergem on otsustada rahwuswahelises lepituskomisjonis, sest siin on ainult 5 liiget ja kõigist sellest protseduurist wõtawad asjaosalised riigid täieõigusliste liikmetena osa.

Need oleks siis kõik need küsimused lühidalt wõetud, mis rahwasteliidu täiskogu arutas. Seal on suurt tööd tehtud, on ettewalmistusi tehtud ka teiste riikide wastuwõtmiseks, kes weel liidu liikmed ei ole. Kõik riigid tunnistawad praegu, et rahwasteliit ei saa mitte ennem täieliseks rahwasteliiduks, kui ka kaks suurt Euroopa riiki, kes praegu weel liikmed ei ole, Saksamaa ja Wenemaa, liidu liikmeks wastu wõetakse. Ikka suuremaks ja suuremaks läheb wool, mis nõuab, et ka Saksamaa liitu astuks. Mina nüüd küll Saksamaa sisemisi olusid ei tunne, aga ma ütlen, et nendel, kellega mina kokku puutusin, mitmesugused arwamised olid, kuid enamus kaldus sinna poole, et Saksamaa peab ennast warsti angasheerima.

On weel üks küsimus, mis wäga tähtis on, see on nimelt nõukogu küsimus. Nõukogul on, nagu tähendasin, wäga suur tähendus, sest tema walmistab ette need küsimused, mis täiskogus arutamisele tulewad ja otsustab iseseiswalt wäikseid küsimusi. Nõukogus on 4 suurriigi esitajat alaliseks liikmeks ja peale selle juurde-walitawad. Enne olid nõukogu liikmed Brasiilia, Hispaania, Belgia ja Hiina riikide poolt. Nüüd said reeglid wälja töötatud, mille järele walitawad liikmed saawad ümber walitud. Täna-wu sai juurde walitud 1 esitaja. Sellejuures tuli ette üks pretsedent wõi intsident, kus meie ennast maksuma panime. Küsimus seisis selles, kuidas uusi liikmeid walida. Kohtade peale pretendeerisid Lõuna-Ameerikast wäike erapooletu riik Uruquai, siis weel Rootsi ja wäikesest entente'st Serbia. Meie ütlesime kohe, kui see nimekiri teatawaks sai, et meie Serbiat toetada ei saa, sest Serbia on ainukene riik Euroopas, kes meid ei ole tunnustanud. Siis leppisime Uruquai riigiga kokku, et meie toetame tema kandidaati, toetame ka Hiinat, Rootsi. Toetaksime ka wäiksest entente'st Rumeeniat ja Poolat, sest meil on soowitaw, et nõukogusse saaks niisuguse riigi esitaja, kes Wenemaaga otsekohehes naabruses, sest meie arusaamisel oleks see meile kasulik ühiste huwide poolest. Wäikse entente esitajad ütlesid, et nemad peawad hääletama kokkuleppe järele Serbia poolt, keda ka Prantsusmaa toetawat. Siis kukutasime oma häältega Serbia kandidaadi läbi ja walituks tulid Uruquai, Belgia, Rootsi ja Brasiilia. Seal oli weel wäike wahetuhtumine peale walimisi. Prantslased ütlesid meile, et nemad teawad wäga

hästi, et meie Serbia läbi kukutame. Serbia esitaja Abramowitsh ütles meile, et tema olla mitukorda ütelnud oma walitsusele, et tarwis on Eesti tunnustamist otsustada ja see asi ära lõpetada. Serbia esitaja oli meiega väga heas wahekorras ja härra Pusta ütles temale, et kui meil ükskord hea wahekord saab Serbiaga, siis toetame Serbiat, aga senni olete Teie ainukene mees Serbias, kes meid tunnustab.

Nagu ma ütlesin, ei saanud meie kahjuks niisugust kandidaati läbi wiia, kes Wenemaaga naabruses. Balti riigid ja Soome ei saanud oma kandidatuuri üles seada. Kuidas see küsimus tulewal aastal saab kujunema, seda ei wõi ette arwata.

Mis puutub täiskogu korraldusesse, siis peab ütleva, et selle töö korraldusest wõiksime meie mõnda õppida. Seal ei ole käskjalgade ümberjooksmisi • nagu meil, kus õõsetigi mitmesuguseid teateid tuuakse. Seal antakse igapäew wälja niisugune shurnaal, kus kõik teated pleenumi koosolekute ja alamkomisjonide kohta sees on. Seal on ka kokkuwõtted eelmiste koosolekute protokollidest ja otsustest. Kõik on trükitud. Ma ei tea, kui palju meil masinate peal ümberkirjutamine maksab ja kui palju need trükikult maksma läheksid, kui Riigikogu igal hommikul pleenumi ja komisjonide päewakorra sel kujul kätte saaks, nagu rahwasteliidus see asi korraldatud. See kergendaks palju teadete saamist, ka käskjalgade ümberjooksmine wõiks ehk ära jääda. Rahwasteliidus tehti meiega wõrreldes väga intensiivselt tööd. Töö algas hommikul kell 10 ja kestis kunni kella üheni. Algas uuesti kella 3—7 ja oli juhtumisi, kus koosolekuid peeti kolmat korda kella 10 õhtul kunni kella 12 õõsel. Pean tunnistama, et imelikul wiisil nende töõjõud seal tugewam oli kui meil siin, kus 2 tunni töö järele komisjonides töõjõud langeb ja enam tähelepanekut ei awalda. Rahwasteliidus wõtsid kõik liikmed alati töõst elawalt osa, kuulati tähelepanelikult jne. Wõib olla olid need enam kwalifitseeritud inimesed wõi rohkem tööga harjunud, mina ei mõista seda ütelda, härra Luiga oleks pidanud sinna sõitma seda asja uurima. Mina pean seda konstateerima, et seal palju intensiivsemalt komisjoni töõdest osa wõetakse. Näituseks istuti büdsheti arutamise puhul koos teinekord isegi õõseti. Siis oli seal weel nii korraldatud, et ste-

nogrammide, mis teisel päewal tulid, kohe ära trükiti, ning kolme päewa pärast olid nad juba käes. Siis oli seal weel üks isearaline organisatsioon, see oli nõndanimeetatud „presse“. Nimelt wõeti kõige ilma ajalehtedest wäljawõtted, mis rahwasteliidu tegewuse kohta käisid ja jagati igapäew wälja. See oli väga suur töö. Üldse peab ütleva, et seal töö ajakirjandusel väga suur oli. Üldse oli seal ajakirjandusel väga imposant seisukoht. Ajakirjandus on seal teine rahwasteliit ja oli väga kahju, et meie ajakirjandus nõrgalt esitatud oli. Meie ajakirjanikkudest oli seal „Päewalehe“ kaastõõline Pariisist, härra Poom, kes nüüd väga wilunud ajakirjanik ei ole. Peale selle oli seal weel härra Ammende, nii et Eesti ajakirjandus ikkagi esitatud oli. Teiste ajalehtede juurest olid seal peatoimetajad, Saksa ajalehtede, nagu „Frankfurter Zeitung“ ja teiste peatoimetajad, niisamuti oli seal ka väga palju inglise ajakirjanikke. Peab ütleva, et ajakirjandus iseenesest väga mõjub selle peale, ning informeerib seda seisukohta. Ajakirjanikkudel on wõimalus käia üksteisega läbi, neil on oma ühised kooswiibimise kohad, klubid jne., niisamuti ka oma koosolekud, nii kui täiskogulgi. Ajakirjanduse suur tähtsus seisab weel selles, et seal olid esitatud ka nende riikide ajakirjandused, kes rahwasteliidu liikmed ei ole. (A. Anderkopp (tõer.): Ameerika ajakirjanikka oli wist 70 inimest.) Lõpuks peab kahjatsema, et meie ajakirjandus seal nii nõrgalt esitatud oli ja minu arusaamise järele peaks tulewikus katsuma niiviisi korraldada, et ka meie ajakirjandus esitatud oleks. Rahaliselt seisukohalt on see väga raske küsimus, sest koosolekut peetakse Schweitsis ja Schweits on praegu üks kõige kallimatest maadest maailmas ja kui sinna nüüd inimesi saata, siis wõtaks see väga palju kulu. Kui meie tuleme, aga selle seisukoha juurde, et meie julgelt wõime oma sõjawägesid wähendada, siis tasub see kulu enese mitme ja mitme kordselt ära.

Mis puutub saatkonna koosseisusse, siis on see niisugune, et offitsiell wõiwad seal olla kolm isikut, see tähendab kellel hääleõigus on, kuid abijõudusid wõib olla seal niipalju kui tahes. Wäiksed riigid katsuwad wõimalikult wäheste arwuga läbi saada, kuid suurriikidel on seal ilmatu suured saatkonnad, mida isegi kümnete kunni sadade wiisi loetakse. Kõik kohad on täis seal jaapanlasi jne.

On küsimus, missugused riigid võivad väikese osavõtmisega olla. Kui meie tahame rahwasteliidust kasu saada, kui meie tahame, et rahwasteliit meid saab toetama, siis peab meil seal tugew koosseis olema juba sellepärast, näituseks, et seal korruga kunni kuus komisjoni töötawad. Minu arwamise järele on minimaalne koosseisu arw kuus — kolm liiget ja kolm abiliiget. Meie peame kõikidest komisjonidest osa wõtma, mis seal on. Näituseks oli seal Libeeria esitaja. Teda nägin mina ainult büdshetikomisjoni koosolekul, kõik muud komisjonid teda ei huwitanud; temal ei olnud ka tarwiski muudest komisjonidest osa wõtta, sest see riik on suurriikide poolt istutatud Aafrika kaldale. Seesugune saadik võib omale seda luksust lubada, meil oli aga väga raske seisukord. Kui meie sinna jõudsim, siis ei olnud weel delegatsiooni esimeest, härra Piip'i, seal. Meid oli kõigest kolm, kuna korruga 6 komisjoni töötasid ja tihti weel nõukogu istumine, kus otsekohe meid puutuwad küsimused arutusel olid. Ühe sõnaga öelda, meil tuli ühest komisjonist teise jõosta. Et siin küsimus on, kas meie tahame rahwasteliidust midagi saada, siis meie peame suuremal arwul esitatud olema, et kõikidest komisjonidest osa wõtta. Ka meie ajakirjandus peab seal esitatud olema. Ma tulen weel kord kulude juurde tagasi. Meie kohustuste kulud rahwasteliidust osavõtmisel teewad wälja 85.000 Schweitsi franki, see on, ütleme 6 miljoni ja kui meie wõtame weel 4 miljoni, siis on kõik delegatsiooni kulud kaetud. Kõik kokku teeks wälja 10 miljoni. Sellesse üldsummasse on arwatud weel kulud, mida tegid teised konwerentsid, missugused rahwasteliiduga seotud olid. Kui meie rahwasteliidu garantii all 1% oma sõjakuludest redutseerime, siis teeb see wälja 15 miljoni. Kui meie aga 10% saame redutseerida, siis teeks see wälja 150 miljoni. Kõigest sellest on näha, et kulud rahwasteliiduga läbikäimisel õige väikesed on, wõrreldes kasuga, mis sellest läbikäimisest tekib. Meil on kaks waadet selle kohta tekkinud. Mõned arwawad, et meie seisukoht on niisugune, et meie jõuame ja wõime oma jõuga ennast kaitsta. Wõib olla sellepärast, et mina ka natukene sõjaasjandust tunnen ja olen sõjaajal väga wastutusrikkal kohal tegew olnud, wõin ütelda, et meie ainult oma jõuga midagi ei wõi ära teha. Meie peame gatepidi katsuma ennast rahwuswaheli-

selt igalpool näidata ja meelde tuletada. Tihtipeale tulewad parlamentidewahelised koosolekud ette ja nüüd on ka väikene kommertsrühmade koosolek, kuid meie ei saanud siit kedagi saata. Härra Pusta oli kõik ettewalmistused teinud, kuid meie parlamendi liikmed ei wõinud sõita, sest et ei saanud korruga nii palju raha kokku, 200.000.— wõi palju seal tarwis oli. Mina küll ei saa sellest aru, et meie oma wiie- ja poole miljardilise büdsheti juures ei saa neid summasid kokku, et igast konwerentsist osa wõtta — üks ta kõik, kus ta on ja kas meie otsekohe sellest kasu saame wõi mitte. See aitab meid rahwuswaheliselt maksma panna. Ei maksa unustada, et meie oleme uus riik ja et meid tuntakse ainult niipalju, kui meie suudame endid näidata. Meie peame iga sammu peal ennast meelde tuletama, peame iga sammu peal ennast näitama. Igalühel peab teada olema, et üks niisugune riik olemas on. Sellepärast ei saa mitte lootma jääda, et teised seda meile awansina teewad. Nagu ma tähendasin, on meie sõjaline seisukoht just niisugune, et meie kõrwal on suurriik, kes praegu kahjuks ei ole rahwasteliidu liige ja kelle wastu meie ainult oma jõu peale toetades seista ei jõua. See peab igaühele selge olema. See iseenesest nõuab, et meie peame katsuma ennast teistwiisi kindlustada. Ja kõige suuremaks kindlustuseks on muidugi see, kui teised rahwad wõtawad kohustuse oma peale, et, nii ütelda, kaitsta seda praegust seisukorda. Ma ei usu mitte, et sellega kõik sõjad on ära hoitud. Aga ka sellest on küll, kui nad mõne aastakümne rahu peawad, kui meie põlw sõdima ei hakka. Mis meie lapsed teewad, see on teine asi, võib olla, nemad unustawad kõik need koledused ja raskused ära, mille all meie praegune inimkond on kannatanud. Et nad seda teewad, see võib väga kergesti sündida, meie peame ometi seda katsuma aru saada, et praegu on rahwasteliit igatahes suur rahwuswaheline tegur, igapäewaga ta jõud kaswab. Nagu teie näete, suured küsimused on kantud rahwasteliidu lahendamata, nii kui Dardanellide küsimus, mis anti rahwasteliidu ülemwalwe alla. Teie näete, Inglismaal lähewad walimised rahwasteliidu lipu all wälja. Parteid panewad oma hüüdsõnaks „koostöötamine“, et rahwasteliiduga garantiid ja rahu kätte saada. Nõnda, et näha on igatahes, et selle peale mitte ei saa waadata nii kergelt. See on organisatsioon, mis

oma jõudu hakkab järkjärgult maksma panema. Juba see seisukord on tähtis, nagu ma tähendasin, et ükskõik missugune küsimus ka ülesse ei tõuseks, tema tuleb ikka rahwasteliidus arutusele. Kõik küsimused tulewad seal arutusele. Seal võime ka näha, näituseks, et sinna lähewad meie vähemusrahwad ja otsiwad omale seal adwokaatisid jne. Seda ma ei saa kuidagi pahaks panna. See on loomulik. Kui meie oleksime niisuguses seisukorras, meie otsiks ka seda teed. Seal on niisuguseid liberaal adwokaatisid, nagu Nansen, Cecil ja Murray jne. Ma mitu korda ajasin just Murray'ga juttu. Ta ütles, et see on täiesti loomulik ja see on hea, et niisugune asutus on olemas.

Mis puutub otsekohe tagajärgedesse, see on reaalsestesse tagajärgedesse, siis ma katsun seda nõnda wormuleerida: kui rahwasteliitu ei oleks ja meie wäikene riik Läänemere kaldal oleks suurte riikide wahel, siis meie oleks pidanud tundma endid täiesti üksi. Nüüd need muljed, mis mina sealt sain, — ehk küll ei ole kirjallikku lepingut ega akti jne., — ma pean tunnistama, et ma olen ka teiste delegatsioonide liikmetega rääkinud, ja et meil on ühine mulje, et meie ei ole praegu rahwasteperes mitte üksi. Meie oleme juba selle pere täisõiguslineliige. See pere on juba, nii ütelda, moraaliselt kohustanud neid liikmeid kaitsma niipalju, kui see praeguses seisukorras võimalik on. Juba see moraalne küsimus on tähtis. Minule näib et kui nüüd sellel alal saab edasi töötatud, nagu nüüd selles desarmeerimise küsimuses ja riigikaitse kulude vähendamise küsimuses, kus kõik teewad selleks tööd, ka need, keda loetakse imperialistideks. Prantsusmaa tegi ettepaneku redutseerida riigikaitse kulusid kummi 1913 a. kuludeni.

See on juba silmapaistew, et see riik seda teeb, kellel need kulud praegu on 2,9 korda suuremad kui 1913 a. See isiklik tahtmine paistab igalt poolt välja. Nõnda et selles asjas ei saa mitte ütelda, et ei ole mitte tahtmist. On juba igas riigis imperialistlike waadetega inimesi, aga üldine tahtmine on, — ma ütlen, see nii minu mulje, — et tahetakse seda teha. Juba see on küllalt hea, kui sa seda näed. Ja reaaltagajärjed saawad niisugused olema, kui meie nüüd näeme, et Moskwas desarmeerimise küsimus arutamise alla tuleb ja kui meie ka sealt niisugused muljed saame, nagu nüüd oli rahwasteliidu koosolekul ja kui merejõudude konwerentsil, kus jälle silm silma wastu oma naabrina

asju arutame, jällegi niisugused muljed saame, siis minule näib, et meil on ka võimalus palju julgemalt tulewikus asuda oma riigikaitse kulude redutseerimisele. Ma arwan, et keegi ei saa mind mitte süüdistada, sest ma olen alati ses küsimuses olnud reserweeritud, see on, wäga ettewaatlik, wõib olla, sellepärast, et ma sõja ajal wastutawa koha peal olin ja seda raskust oma silmaga nägin. Sellepärast ma kordan weel, et see on tee, mille läbi meie võime oma riigikaitse kulusid vähendada. Ma ütlen, kui meie seal redutseerime 25—35% wõrra, see on ikkagi 400.000.000.— ja see wiib meie riigi büdsheti tasakaalu. Ma ütlen, see on kõik weel tulewiku küsimus, aga sellegipärast ei saa mitte seda alla kriipsutamata jätta, et mulle näib, et see on just see tee, mida meie peame kasutama.

Ma olen täna rääkinud rahwasteliidust, aga mina ei pane mitte ainult sellepeale lootust, mul näib iga rahwuswaheline koosolek tähtis olewat. Meie ei tohi selle peale ükskõikselt waadata, wõi mõnda sadat marka kahjatseda. Mina ütlen, et ükskõik, mis koosolek on, et ei saaks mitte selle peale waadatud, kui mõne lõbureisi peale. Mina olen sootuisel arwamisel, mina arwan küll, et meie parlament peaks tulewikus just selle seisukoha wõtma, et see raha tuleb ikka tagasi ja et sel teel ainult võime meie oma tulewikku kindlustada. On ju palju räägitud, et see rahwasteliit ei ole ilma parlament jne. Kus on aga need parlamendid kõik siis korruga niisuguseks saanud? Selleks läheb palju aastaid mööda, tulewad suured muudatused. Oli ju meil ka ennemalt kuberner üksinda walitsemisega toime saanud, misjaoks siis nüüd sajaliikmeline parlament. Ka nüüd wõiks kubeneri walitsema panna. Mina ei ole mitte rii optimist, aga minule näib, et meil on midagi seljataga. Wõib olla tulewad küll wapustused ja õige suured wapustused, aga siiski on meil moraalne toetus ja teadmine, et meie mitte üksi ei ole. See oleks kokku wõttes resultaati, mis minule jätnud muljed rahwasteliidu koosolekult. Meil ei ole küll mitte ette näidata mingisugust allakirjutatud lepingut, aga meie peame neid ise soetama ja ma tähendan weel kord, et pinda selleks on.

Ühes sellega tahaksin weel ühte asja alla kriipsutada, et minu kõnet mitte nõnda mõista ei tule, nagu peaksime meie nüüd kõik lootuse rahwasteliidu peale pa-

nema. Meie ei pea mitte oma julgeolekut ja olemasolu garanteerima ainuüksi rahwasteliiduga, waid peame püüdma läbikäimist ja sõbralikku wahekorda luua teiste riikidega. Peame püüdma lepinguid soetada, rahwuswahelistesse lepingutesse astuma jne. Meil on väga tähtis hea ja sõbralik wahekord teiste riikidega, need wõiwad meie rahwuswahelist seisukorda stabiliseerida aidata, iseäranis nende riikidega, kes on aidanud Eesti iseseiswust toetada ja teostada. Keegi ei tee meile midagi, nii ütelda, meie ilusate silmade pärast, meie ise peame kõik oma jõu tööle panema. Ma olen seda alati toonitanud, et meie head wahekorda peame hoida püüdma Inglismaaga, peame püüdma temaga wõimalikult lähemaid

sidemeid luua. Peame osa wõtma püüdma kõikidest konwerentsidest, olgu need rahwasteliidu omad ehk muud rahwuswahelised koosolekud. Peame osa wõtma igasugustest kongressidest ja koosolekutest, olgu need internatsionaalsed, sotsialistilised jne. See on ainukene tee meie olemasolu ja rahu kindlustada. Olen alati optimist olnud ja ütlen ka nüüd, kui meil rahu walitseb, siis ei tunne meie paarikümne aasta pärast oma maad ja rahwast äragi. Meie rahwas edeneb ja kõik need rahwuswahelised konwerentsid aitawad selleks suuresti kaasa.

Juhataja A. Kerem: Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäär **A. Tupits.**